

תתתע. ב'שהיה (א) ר' יוחנן אוכל הרבה מפירות גינוסר היה נשבע שאין סועדין לבו למה הוצרך לישבע כי הוצרך לומר כנגד הנודרין מן הפירות דמווני כדאית' בעירובין (ב) דבר אחר לא היה נשבע בשם אלא בחייו כנון (ש"א א כו) חי נפשך אדוני וחי נפשי היה אומר ולומר (ג) שלכך נקרא נפתלי (שיר ד יא) נופת תטפנה שפירותיו מתוקים כדבש ואינם משביעים לכך ברכתו בלשון נקבה איילה כמו (משלי ה יט) איילת אהבים שרובע כמה איילות ואינו שבע כך אוכל פירותיו אינו שבע: **תתתעא.** [ע"ב] (א) רב כהנא ורב אסי מור אמר האלהים כך אמר רב היאך יתכן שנשבעין הרי אחד לא נשבע על האמת מפני שראה שחבירו אמר כך אמר רב והורה כך אמר חבירו מוטב שאשבע לו כדי שלא לעשות טעותו ויחטא וכן עשה חבירו ומכל מקום אע"פ שכוונתם לטובה אסור לנו לעשות כן: **תתתעב.** מעשה בחסיד אחד שביקש למלך שכל יהודי שישבע בשם שיקח מאותו יהודי י"ב פשי' ונתכוון שלא ישבעו לשקר כי באותה מדינה היו מוציאים שם שמים לבטלה ונשבעין לשקר בלא תביעת ממון וביקש מן המלך ונותן לו ממשלה כל יהודי שישבע בין באמת בין לשקר בלא תביעת ממון שיקח ממנו דינר כדי למנוע מפיחם שלא ישבעו לבטלה והשחידו בני המדינה לנרשו וגם בני המדינה נידוהו עד שהלך ולקח קרוביו ואוהביו והלך לארץ אחרת וכל אותם שנידוהו וגם זרעם לקו ומהם נהרגו ומהם נשרפו כי הוא נתכוון לטובה:

תתתעג. אם יש לו לאדם אורח ואומר לו אוכל (א) ונשבע האורח שלא יאכל לא יפציר אותו יותר ואם תאמר כיון שאלישע נשבע למה היה מפציר בו אליהו ועוד (מ"ב ב ו) שב נא פה והלא היה יודע שלא יעשה כן כשנשבע אלישע פעם ראשונה למה הפציר בו יותר מפני כי אליהו אמר לאלישע הרי משה היה בחורב למשה נאמר (במדבר כו יח) קח לך את יהושע ולי למשוח אותך לנביא במשה נתיב (דברים לר ו) ולא ידע איש את קבורתו ואמר בספרי (ב) משה לא מת אלא עומד ומשמש וברין הוא שלא יהא אדם עמי כשאלקח מעליך וידע אליהו שלא ימות אלישע אלא ירא היה פן יויקו לו המלאכים באבריו ואליהו היה חפץ שלא ידע אדם בהעלותו לשמים כמו משה שמא הקב"ה מעלהו כמו למשה והיה חפץ שלפני אליהו יהיה דורש ברבים כמו יהושע ולא קיבל עליו כי אמר כל זמן שאתה בעולם לעיני אל אדרוש ופסיעה אחת שאוכל ללמוד לפניך לא אחסר רגע אחד לימודי לפניך והוא לא נשבע לא אעזובך לעולם או כל זמן שאתה בארץ לפי שאליהו אמר שלחני למקום פלוני לכך אמר לא אעזובך סתם אבל אילו היה נשבע כל זמן שאינך לקוח או לא יהא מפציר בו עוד. ומיכה שאמר לו (מ"א כב טז) עד כמה פעמים אני משביעך ולמה לא אמר מיכה בפעם ראשונה למלך כי אמר שמא לא ילך אחאב ופעם אחרת לא יגלה לי סוד עליונים הם עסקו להביא אחאב לידי הריגה ואם אתרה בהם שמא לא ילך ועוד שמא לא יקבל דברי הרי אעשם מזידים וכתיב (משלי כג ט) באוני כסיל אל תדבר כי יכוו לשכל מיליך וכשהשביעו לא רצה לומר כי הוא מיכה הניד לו תחילה שיפול ביד ארם ואמר בלבו כיון שלא יפול אלא המלך אשתוק כשהשביעו פעם או פעמים אמר יהי רצון שיצליח המלך ובלבו היה על יהושפט וכשהשביעו שיאמר האמת או אמר האמת לא אדוני והיה סבור המלך ששקר

תתתע. (ה) ברכות מ"ד א' (ז) ל' א' (ז) במדרש רבה שכונת פרשה א': נפתלי על שם תורה ומצות שנתן הקב"ה שכחוב בהם ומתוקים מדבש ונופת צופים ויעוין מגילה ר' א'.

תתתעא. (ה) שבעות כ"ו א'.

תתתעב. (ה) יעוין ד"א רבה פ"ז: והן נודרין בתורה ועובדין. (ז) ברכה פ"סקא שני' ושם איתא עומד ומשחרת אבל בסוטה י"ג ב' איתא עומד ומשמש.

דיבר ואמר לא יתנבא טוב כי נזר עליו כבר שיפול ביד אדם לכך הוצרך לומר עוד ראיתי את הכבוד והאמין את המלך וכשראה צדיקו בן כנענה שכן ביאר למלך שראה את הכבוד (דברים כט יא) לעכרך בכרית וכתיב (שם שם כד) על אשר עובדו את ברית ה' אלהי אבתם ולמה הוצרכו לישבע שלא לעבוד ע"ז וכי משומד חושש בשבועה אלא להיות ערבים זה בזה לבער ע"ז שלו ושל חבריו הצדיקים שלא יאמרו אם חבריו חוטא (יחזקאל יח ב) הנפש החטאת היא תמות והקב"ה נזר עליהם שיכרתו ברית כדי להיות ערבים לבער מישראל הרע שאם היו מקצתם עובדי ע"ז לא יהיו ימים מועטים עד שיחטאו הרשעים את הצדיקים אבל הצדיקים לא יוכלו להטות לב הרשעים לכך כל ישראל ערבים זה בזה כדי שיהיו מוחים ביד עובדי עבודה:

תתתעד. אין זאת (שמואל א ב ב) וישבע עוד דוד (שם שם ג) כשאומר עוד מכלל שנשבע קודם לכן וכשנשבע למה אמר יהונתן אין זאת הרי גרם שדוד נשבע עוד וכן לאבינו נשבע מי דחקו לישבע אלא בזמן שעבדה זרה היתה ולבם לעבוד ע"ז וישבעו בלא אלהים והתקינו הצדיקים לומר חי ה' והוה שנאמר [דף ק"ו] (ירמיה ה ב) ואם חי ה' יאמרו כדי שלא יאמרו (עמוס ח יד) חי אלהיך דן הנשבעים באשמת שומרון ובימים של דוד לא היו עובדי ע"ז אלא כי הורגלו משמואל ואילך ואף בימי שופטים לפי שבכל מקום שכתב סתם חי ה' היו כך נשבעים (ירמיה מז יד) חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים רק בשמפרש או לא היו מזכירים... (ב) כגון (שי"א י"ד לפ) חי ה' המושיע על שם שהיתה התשועה או בנפלאות וכן אליהו ואלישע והכל משיצאו ממצרים אבל קודם שיצאו ממצרים לא היו נשבעים חי ה' לפי שכתוב (שמות ו ג) לא נודעתי להם לפי שלא נודע בנפלאות קודם לכן לישראל יותר משאר אומות ולכן לא כתב חי ה' קודם יציאת מצרים וגם בעזרא ובדניאל והצדיקים היו רגילים לומר חי ה' (ירמיה ד ב) ונשבעת חי ה' באמת במשפט ובצדקה אבל יונתן שאמר אין זאת כלומר למה נשבעת לבטלה ואשר הלך אחריו לניות ברמה חשב שלא להמית את דוד אלא יש לו צער שבורה ממנו כדי שינגן בפניו אין זאת למה אתה חושד בכשרים ובזמן הזה לא ישבע אדם אע"פ שאין מאמינים לו כי הראשונים היו נוהגים בשבועה ולא יבא לידי שקר ולא אחרונים שאין נוהגין במוצא שפתותיהן ויהיה אדם שלא יאמר דבר שיגרום שישבע חבריו כגון שאמר יהונתן אין זאת וישבע עוד דוד ואף יהונתן לא אמר אין זאת דברך אלא אין זאת ודוד לא ביטל דבריו אלא על שהשליך החנית אחריו בספר מסורת כתוב היטב:

תתתעה. אשרי אדם מפחד תמיד (משלי כד יד) כגון שירא לעשות עולה ליהודי ולגוי וירא לתת ולשאת עם יהודי וגוי שאינם הגונים שינגלגלוהו לידו שבועה ושלא ינגלגל שבועה:

תתתעו. (א) וריש לקיש מי משתעי בהדיה דרבה בר בר חנה השתא ר' אלעזר מריה דארעא דישראל הוה ולא הוה משתעי ריש לקיש בהדיה דרמא דהוה משתעי ריש לקיש בהדיה בשוקא יחבין ליה עיסקא בלא סהדי ובהדיה דרבה בר בר חנה משתעי אמר רב פפא שדי גברא בינייהו אי ריש לקיש וועירי אי רבה בר בר חנה ור' אלעזר כל זה אינו מדבר אלא במקח וממכר שהרי בבית המדרש היו מדברין יחדיו אלא מדבר בשוק כשהיה הולך בשוק לא היה לו משא ומתן באדם אלא עם ועירי כי אמר אם אדבר באדם בשוק ורבים שם יאמרו הרואים בהדי שריש לקיש משתעי

(ב) פה נמלך מקום חלק כ"י.

בהדיה גם אנו נושאים ונותנים עמו ואילו לא היה נאמן והיה בא לידי שבועה לחייב ריש לקיש למה היה לו משא ומתן עם אדם שאינו מוחזק נאמן ובאין לידי גזל ושבועה ותלה על שניהם ועל הגורם. אם ראוהו מוחזק נאמן לכל הנה צריך שלא יהא לו משא ומתן אלא עם נאמן שלא יכפור לו ושלא יבא לידי שבועה ושלא יבא לדבר עמו בשוק בפני רבים שלא יהו סבורים שמדבר עמו מן עסק משא ומתן וישאו ויתנו עמו ויבא לידי גזל ושבועה אם לא יהא מוחזק נאמן לו ולכך לא היה מדבר ריש לקיש בשוק אלא עם מוחזק נאמן ויכולין להאמין לו בלא עדים וגם אותו שדיבר ריש לקיש עמו לא יקבל אלא מאותם שלא ישביעוהו שיודעים שלא פשע ואם היו קורין לדין היו אומרים הכל בלא שבועה הוא נאמן לכך לא דיבר אלא עם זעירי בשוק כי מוחזק לו שלא ידבר אלא האמת ובלא שבועה נאמן אבל (ב) ריש לקיש ראה שר' אלעזר תלמיד של ר' יוחנן הוה ולא דיבר משמו של ר' יוחנן ורע בעיניו:

תתתעז. בקישו לחכם (א) אמר להם תודיעוני על מי אמר על פלוני ועל פלוני אמי על פלוני הצדיק אני מכיר קודם שהיה נשבע באמת ונותן מה שהייתי חפץ והם ושלום שאנוול אותו צדיק ועל השני לא אהיה אפטרופא כי אני מכירו שישבע לשקר ואינו רוצה שעל ידי ישבע לשקר ואינו רוצה שעל ידי יחטא וכתיב (שמות כב מד) שבועת ה' תהיה בין שניהם שאינה זוה בין שניהם וכדבר שלי לא רציתי שישבע לי אדם וגם אפטרופא לא אהיה להשביע בעבור אחרים:

תתתעח. לא יהיה אדם אפטרופא לאלמנה וליתום שיודע שהשקר עמם:
תתתעט. הרי הוא אומר (שם שם כד) לא תהיה לו כנשה כשאין לו מה לשלם אבל אם אין לו מעות אבל יש [ע"ב] לו מטלטלין או שום דבר הרי (תהלים לו כא) לזה רשע ולא ישלם. הרי ראוהו חייב לשמעון ושמעון חייב ללוי ושמעון לא היה נושא ושואל לראובן אלא שלוי רוחק לשמעון לפרוע הרי בעל כרחו של שמעון נושא בראובן וכשאין לשמעון בידו שלא ישביענו לוי וכן ראוהו שאמר לשמעון אתה חייב לי כך וכך ושמעון יודע שראובן אומר שקר מוטב שיתן לראובן להשבע אע"פ שבשקר נשבע ואל ישבע שמעון לאמת כי הקהל אינם יודעים וראובן יאמר שמעון נשבע לשקר וסבורים שאמת אומר ראובן ונמצא מתחלל שם שמים על שמעון שהוא צדיק בעיני בני אדם ועתיד ליתן הדין שהיה לו משא ומתן עם ראובן שנשבע לשקר:

תתתפ. בקהל אחד נתנו מס והיו חושדין מקצת מהן ואמרו ראשי הקהל להשבע ועשו שלא יהא בשבועה אלא הגבאי בא אחד שהיה ירא השם אמר לגבאי כל אשר תחפזין אתן רק אל תתנני להשבע אמר לו הגבאי שתוק ואל תגיד שפטרתי אותך בלא שבועה שאם ידעו החשודים יאמרו לי למה משביענו אנו נקיים ועתה סבורין שגם אותו כשר משביעין:

נדרים:

תתתפא. (א) מי ששרוי בצער אל יקפזין ואל יהי מהיר בנדרים אלא יחשוב תחלה שמא יתחרט לכך יחשוב תחילה איזה נדר יקבל שלא יתחרט ושיוכל לקיימו וילך לחכם שיאמר לו מה טוב בעיניך אקבל זה עלי והחכם יתן לו עצה הגונה שידור בנדר שיוכל לקיים ונדר הגון לפי הצרה:

תתתפב. (ב) כתיב (קהלת ה ד) טוב אשר לא תדור משתדור ולא תשלם ואם נודר אדם בעת צרה לא ידור כדרכי האמורי (א) אם הוא חולי מעיים

(b) מ"ג.

(3) יבמות צ"ו ב' אבל שם איתא כי ר' יוחנן הקפיד על שלא אמר ר' אלעזר משמו.

תתתעז. (b) יש כאן חסרון ואולי צ"ל להיות אפטרופוס.

תתתפב. (b) כעין מה שאמרו בחוספתא שבת פ"ז: אל תאכלנה מפני ברקות

שלא יאכל בבני מעיים או אם הוא חולה חולי מיחוש ראש שלא לאכול מראש בהמה (ב) עד פלוני חי אין כטחון זה אלא יבטח בהקב"ה אלא דברי חפצי שמים כדרך שעשה יעקב (בראשית כח כב) אשר נתן לי עשר אעשרנו לך מעין הצרה יחשוב כי שמא לכך הובא בצרה שיחשוב נדר מדה במדה:

תתתפג. (א) המתכוין לומר תרומה ואמר מעשר מעשר ואמר תרומה עולה ואמר שלמים שלמים ואמר עולה שאני נכנס לבית זה ואמר לזה שאני נהנה לזה ואמר לזה לא אמר כלום עד שיהא פיו ולבו שווים ומכאן נזכר לדעת אם היה בנו של אחד רוצה לצאת לדרך ואמר כיון שבנו חפץ לצאת לדרך למחר הוא רוצה להתענות מפני שהוא יוצא לדרך ולא הלך בנו שאינו חייב להתענות וכן אם היה חפץ לומר עשרים רוצה לתת לצדקה ויצא מפיו שלשים לא אמר כלום מפני שאין לבו ופיו שווים ואם אמר הוא רוצה ללכת ללמוד למקום פלוני מפני שפלוני חכם שם ואותו פלוני החכם הלך למקום אחר שיכול ללכת למקום שאותו חכם שם ואם שמע שאותו חכם הלך לארץ מרחקים אם בעיר ההיא חכם כמותו הרי ילך שם ואם חכם גדול אחר כך בא לעיר הנודר גדול מאותו החכם של אותה עיר ישאל על נדרו וילמוד בעירו ואם לא יוכל ללמוד לפני זה שבעירו בקבע לא יתירו לו אלא ילך וילמוד למקום שנדר ואם (ה) נדר ללמוד במקום אחר והוא אין לו לב ושוכח מה שלומד ואמר לחכם הנה לא יועיל לי לימודי מה אעשה אמר לו מתחרט אתה אמר לו אילו הייתי יודע שום אדם חכם שהיה חרף מבין ירא שמים הייתי נותן לו כפליים מאשר הייתי מוצא אם הייתי שם כי מתחרט אני והייתי שואל על נדרי להתירו ואעפ"כ אשלח אחר תחתי אמר לו החכם אילו הייתה לומד והיה מועיל לא הייתי מתירו לך אעפ"כ שהייתה שולח אחר תחתך שהרי אמרו (ב) הני גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבא אחר כך שחביריך יקיימוה בידך אלא כיון שלא יועיל לך אתיר לך ותן לי תחילה המעות שאתן לאיש חכם וירא השם וילמוד שם וכן איש או אשה שנדרו ואמר דעתי למצוה רבה לתת כסף לכתוב ספר תורה [דף קי"ח] לפי שהוא יחשוב איזה מצוה רבה כזה אומרים לו כיון שלבך למצוה רבה ושיהיה בעין תדיר כספר שאתה חפץ אינו כל כך מצוה שהרי יש לקהל הרבה ספרי תורות אלא תן לצורך ספרים להשאל שילמדו וצדקתך תעמוד לעד (ג):

תתתפד. אם יבא לפני חכם אדם ששרוי בצער ואומר לו אם טוב בעיניך אקבל בנדר עלי דבר גדול כדי שיושיעני הקב"ה מן הצרה הזאת והחכם יודע שלבסוף כשיצא מן הצרה לא יקיים אל יתן לו החכם לנדר כיון שלא יקיים אלא יאמר לו מה שיודע שיקיים ואל יאמר לו תעניות כי מה ריוח להקב"ה בצומות שני (זכריה ז ה) הצם צמתוני איני חפץ אלא בעויבת דרכים רעים ובמעשים טובים:

תתתפה. (ג) אעפ"כ שאמרו (א) חכם מתיר את הנדר מעיקרו (ב) אעפ"כ נענש עליו שנדר זה דומה לאדם שמשליך עצמו בצוואה ואחר כך רוצים אותו כך הנודר ומתירין לו ותדע (ג) שכן הוא שהרי (ג) ר' יהושע בן לוי לא הניחוהו בנן עדן עד שחקרו עליו ולא נמצא בו נדר ושבועה שהוצרך להתיר שהיה מקיים טוב אשר לא תדור ולא יצטרך להתיר או שמא יעבור על נדרו) ומכל מקום אם נדר או נשבע וירא שמא לא יוכל לקיימו מצוה להתירו:

(ה) ת"ד. (ג) תפ"ס. (ד) מן תפ"ס ופד"ט עד נדרו חסד נזכר.

(ג) ר"ל שעל עצמו אומר עד שיבטח אומר. (ב) תרומות פ"ג מ"ח פסחים פ"ג א'. (ג) אבות פ"ד מ"ד. (ג) וצדקתו עומדת לעד זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאלין לאחרים (כתובות ג' א'). (ה) כתובות ע"ד ב'. (ג) התוס' כתובות ע"ד ב' ד"ח חסד: אבל אי לא הוה עקר להו אלא מכאן ולהבא הוה נמי קפידת העונש כי משמע מדבריהם דכל היכא דעקר מעיקרו ליכא עונש וצ"ע. (ג) כתובות ע"ד ב'.

תתתפז. (ב) כתיב בסוף מלאכי (ג כד) והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם פן אבוא והכיתי את הארץ חרם למה בסוף הנביאים חרם מפני כי גלוי לפניו כשיהיו ישראל בגוים אין יכולים לקיים התורה והמצוות מפני שאין יכולים הטובים לכופ את הרעים מפני שהגוים שרים שמהנים להם מממנום ואין נשמעים לטובים לבך סמך (שם שם כב) זכרו תורת משה עבדי וגו' חוקים ומשפטים והכיתי את כל הארץ חרם משה קבל תורה מסיני ומסרה לישראל כבדית ובאלה וכן בימי עזרא וכל שכן עתה שאין... (ג) שאין דין תורה אלא חרם עושין ומגיד לנו מי שעובר על החרם לא יהיה מאותם והשיב לב אבות על בנים ולב בנים על אבותם אלא מאותם (שם שם יט) ולהט אותם היום הבא כמעשה (א) בונב כלב ונשרף:

תתתפז. (ב) וימעלו בני ישראל מעל בחרם ויקח עכן (יהושע ז א) אחד שמועל בחרם (א) כאילו כל ישראל חטאו וכל העם לוקין על שבועת שוא: (דע) כי עונשין שאין כתובין בתורה גדול עונשן מאותן הכתובין בתורה שבשביל שסייעו בפילגש בגבעה הרגו כולם ויהונתן שבלא ידיעתו מעם מן הדבש לא ענהו השם לשאול אע"פ שלא ידע ומעשה (ד) באשה אחת שרחצה שני בניה והטביע אחד את חבירו ונדרה אמן שלא לרחוץ בניה פעם אחת היתה בעלת ברית ורחצה ומתה ומצינו באשה אחת שנדרה שלא לשנות מי מעיין פעם אחת שתתה והוליכוה לבית ומתה ומצינו מושבעין מהר סיני שלא מתו על שעברו השבועה כרי שלא יאמר אדם אם אעבור על מה שאין כתוב לא יזיק לי: **תתתפז. (ה)** (א) ומשומדים למה חיים שנה והלא אמרו חכמים שהיבין אלא כל דבר שברור וצריך ליפרע בזה העולם מניחין לעשות ונפרעין מהן לעולם הבא:

תתתפז. דבריה תורה כנגד עונשין שתלוין בבית דין שלמשה ודברו נביאים וכתובים לפי שהשעה צריכה ועונשין שתלוין בבית דין שלמעלה כי איך יתכן שהעני שבשעת רעבון ואין חומל ומרחם עליו והוא מוטל ברעב וגנב לעשיר שיש לו בהמות שה מהעדר שהכתוב אומר (שמות כא לו) וארבע צאן תחת השנה וכי יתכן זה הדין להיות לעשיר שננב מעני אלא משה לא דיבר כנגד עונשין שלמעלה אלא כנגד בית דין שלמטה אבל (ויקרא יט יד) ויראת מאלהיך בכל מקום שאמר משה רבינו דברים שבדיני אדם כך ולהפך בדיני שמים לכך הוצרך לומר (דברים ו יג) את ה' אלהיך תירא אבל נביאים וכתובים דברו לפי שהשעה צריכה כגון פילגש בגבעה שהרגו קטנים ונשים ורוד שרצה להרגו משתין בקיר לנבל ושהרג אותו שאמר אני הרגתי את שאול בעדות פיו ואותם שהרגו לאיש בישת ותלה ידיהם (ש"ב יט ל) ותחלקו את השדה בין ציבא ובין מפיכוש ונשבע על דבר הכבשה בן מות האיש והכבשה ישלם וכתוב (משלי כב כב) אל תגול דל כי דל הוא (שם שם כג) וקבע את קובעיה נפש וכתוב (דברים טו ט) וקרא [ע"ב] עליך אל ה' והיה בך חטא (שם כד טז) איש בחטאו יומתו וכתוב (ויקרא יט ח) ונכרתה הנפש ההיא מעמיה וסמך ליה (שם שם ט) ובקצרכם את קציר ארצכם לא תכלה פאת שרך לקצור לכך אמרו (א) בארבעה פרקים הדבר מתרבה וכל שכן הגוול עני ד' צאן תחת השנה שתי ריעות בדיני שמים שהן ד' כגון משכב זכור אם השוכב נהרג שהרי נהנה ואמר רבא (ב) כל שתחילתו באונס וסופו ברצון כגון נערה המאורסה (ה) ס"ט. (ג) פה נמלל מקום סלף כ"י. (ג) ס"ו. (ד) ס"ז. (ה) ס"ח.

תתתפז. (ה) מועד קטן י"ז א'.
תתתפז. (ב) בסנהדרין מ"ד א': אם הוא חטא כל ישראל מה חטאו אלא לרדותו, יעו"ש.
תתתפז. (ה) עבודה זרה כ"ו ב'.
תתתפז. (ה) אבות ס"ה מ"י ור"ל ששם אמרו: מפני מתנות עניים. (ג) כתובות נ"א ב'.

יצר אלבשה אם אדם מכושף ורודף אחרי אשה הרי לבו נמשך אחרי האשה אין לך אונס גדול מזה אלא תחילתו באונס וסופו ברצון אנו עדים שיצר אלבשה שהרי משמש אבל קודם מה שבלב אין ידוע ואין לבני אדם נודע לכך אפילו לבו מת אחריה הואיל וידוע לבני אדם דעת הלב... ולא נודע... (ב) לכך צוה להרוג והתורה לא דברה אלא כנגד מה שידוע אם לא היתה אומר כך מצוה שעונשין שלה חמורה ומתן שכרה מרובה הרי אמרנו לא דברה תורה כנגד עונשין של מעלה ומתן שכרה ואינו אלא כנגד עונש ב"ד הרי הדברים שתלויין בב"ד כנגד לבות בני אדם כגון בת כהן בשריפה... (ב) ולמה השוכב עם הזכר והנשכב דינם שווה זה נהנה וזה אינו נהנה אלא כנגד דעות בני אדם שיאמרו אם חטא שוכב הלא נהנה אבל הנשכב לא נהנה וחוטא יומת (ב)... שכן להפך שיצרו מתנבך ועוצרו שכו מרובה אבל אדם מתאוה לאשה ונתרצתה ואחר כך נכבה יצרו אלא בשביל כושת חוטא זה דומה ליצרו של תאוה:

תתתי. ויואל שאול את העם לאמר ארור האיש אשר יאכל לחם עד הערב ונקמתי מאיבי ולא טעם כל העם לחם (ש"א יד כד) וכתוב (שם כו כו כח) כי ירא העם את השבועה ויונתן לא שמע בהשביע אביו את העם ויען איש מהעם ויאמר השבע השביע אביך את העם לאמר ארור האיש אשר יאכל לחם היום ויעף העם הרי למדנו (א) כי ויואל³ היא שבועה ושבועה היא ארור ומי שאומר שלא אוכל היום שלא אוכל עד הערב אם? יאמר הראש הממונה על הציבור ארור אשר יאכל לחם היום לא יטעם (ב) אפילו דבר שאין גידולו מן הארץ לא יאכל אדם (ג) ולא יכול אדם ללוות אותו תענית ליום אחר ואותו תענית שהציבור מתענין אינו יכול כמו כן ללוותו ויכולין לומר הציבור מי שיאכל היום נכחו מכת מרדות⁷ רבה שהרי נשבע אם ישנו ביהונתן מות ימות (שם שם מה) ויאמר העם אל שאול היונתן ימות אשר עשה הישועה הגדולה הזאת לא יתכן מפני שלא ידע ועוד שעשה תשועה גדולה ועוד עם אלהים עשה מסר עצמו על משענת ה' שני (שם שם ו) אולי יעשה ה' לנו כי אין לה' מעצור להושיע ברב או במעט וכתוב (שם שם י) נתנם ה' ביריני וכתוב (שם שם יב) כי נתנם ה' ביד ישראל ואם לא היה כן משמע שהיה חייב (ד) אלא שאול לא אמר להמיתו בידי אדם שהרי לא אמר מות יומת כי מות תמות אלא כי מות ימות מות תמות כי כשמקדים וי"ו ליו"ד אז מיתה על ידי אדם וכשמקדים יו"ד לוי"ו אז מיתה בידי שמים היא ופירושו דוגמת (ה) מכניסין אותו לכיפה מיתה שאינה ניכרת בידי אדם ודומה למיתה בידי שמים והוצרכו לומר חלילה ואמר נשבעתי לא אשוב משבועתי מיד אמרו (שם שם מה) חי ה' אם יפל משערת ראשו ארצה שינקום ה' מאשר יפילו שערת ראשו ארצה כי עם אלהים עשה וכוונתו לשובה ואמרו פטור מפני שהוציאנוהו ברשות ואמר אם אינו חייב למה לא ענני מיד (שם שם) ויפרו העם את יונתן ולא מת:

(ב) נקום חלק נכ"י. (ג) סח"ב. (ד) סח"ב. (ז) ע"כ.

תתתי. (ב) שבועות ל"ו א'. (ג) במדרש שמואל פ"ז: וכי לחם אכל והלא דבש אבל, ויעוין שבת צ"ה א': וכי מה ענין יער אצל דבש אלא לומר לך מה יער התולש ממנו בשבת חייב חטאת אף חלות דבש הורדה ממנו בשבת חייב חטאת. (ג) בירושלמי נדרים פרק קנ"ט משמע דלוח אדם תעניתו ופורע דוקא ביום סתם אבל לא ביום זה ויעוין רא"ש שבת פ"א סי' כ"ה. (ד) אבל הרמב"ן במשפט החרם שנדפס ככלבו כתב: ואם החרים אותו החרם מלך ישראל או סנהדרין כמעמד רוב ישראל הרי העובר עליו חייב מיתה ורשאיין הם תמול או הסנהדרין להמית אותו באיזה מיתה שירצו כן וכן בחרמי בטוי מצונו שאמר שאול מות תמות היונתן כן ואינו אומר בשמא לאחר בקשת המחילה שזהו פשט הכתוב בתורה כל חרם אשר יחרם מן האדם לא יפרה מות יומת כלומר מה שהסכימו עליו הכל והחרם לדעתם העובר עליו לא יפרה כממון אבל חייב מיתה ולא תהיה חותם פינו מפני שר"ל דרשו המקרא לענין אחר כן' שאעפ"כ אין המקרא יוצא מידי פשוטו אחת דבר "אלהים שמים זו שמענו משמש הכתוב לזה ולזה. (ס) סנהדרין פ"א ב'.

תתתצא. למה בימי דורות הראשונים כגון שאול שהשביע שלא יאכל אדם עד הערב ויהונתן לא היה שם ועוד בקצה הקנה לא ענהו הרי חרם היה חל וניזוקין וברורות האחרונים כמה חרמות ואין מרגישין אלא בדורות ראשונות היו משיבין ומחרימין בשם המיוחד אבל דורות האחרונים אינם יודעים את השם אינם מרגישים כל כך ומכל מקום לא) יאמר אדם פלוני עבר על החרם והוא מצליח ואותם החרדים מן החרם יורדים כי לבסוף ירדו המצליחים וכדי [דף קי"ט] להפרע מהם אף כנגד ההצלחה (3) כמו שהצדיקים מקבלים שכר על ייסורין של אהבה כך רשעים יקבלו פורענות על על טובתם ועל שמחתם ועל חלומות טובות והצדיקים שכר טוב על חלומות רעות ועל כל דבר שמצטערין וברורות אחרונים עוברים על חרמות וזהו דוגמת אדם שיש לו שני בנים אחד זולל וסובא ומואס באביו ואמו והם חשבו ואמרו כשהוא מבקש אותנו נשתוק ונניח לו כל מה שהוא רוצה לבסוף כשנביאהו לפני בית דין שירגמוהו לכך נסבול רעות ממנו שלא יליוז עלינו איך הם אכזרים ויש להן כמו כן בן טוב ופעמים חוטא ולפי שאוהבים אותו מכין אותו כדי להשיבו למוטב כך הצדיקים נפרעים מהם כדי שלא יחטאו למען שלא ירחיק מן ערן לניהינם אבל הרשעים מצליחים ורואים כל הפצם בשונאיהם ומספיקים להם רצונם כדי לקלעם בגיהנם ואין ממחרים ליפרע מהם בעולם הזה כדי ליפרע מהם בגודש על עונם ועל הנאתם שנאמר (ישעיה מ ב) כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה וכתוב (ירמיה יז יח) ומשנה שברון שברם וכן (א) רב טביומי שהיה באותו מקום שלא היו מכובדים והוא אמר פעם אחת על אשתו כששאלו ממנו אם היא בבית ואמר אינה בבית ומתו לו שני בנים וגרשוהו משם הרי הם גדורים מן העבירה ואחר חוטא ממחרין ליפרע אבל במקום שחוטאין ואינם חוששין ואין נפרעין מחרה מהם לבסוף נפרעין מהם בגודש כגון (ב) במקום שהם נוהגין לישבע אפילו באמת נפרעין לאלתר ממנו אבל במקום שרגילין לישבע אין נפרעין מהם אלא לבסוף או בגיהנם וכיוצא בזה כל העבירות והעוברים עליהם וכל המצות:

תתתצב. מעשה באדם אחד כשהקהל נזרין גזירה ליתן מס היה הולך לגוי אחד מעריפא שלו ואומר לו קנה כל אשר לי בדבר מועט והיה קונה ולא הלך לעולמו עד שנשאר הכל ביד הגוי כי היה מבריה נכסיו כדי שלא ליתן מס עם הקהל: שני שכינים היו כשהיו הקהל נותנים מס על פי החרם היה כל אחד ואחד אומר לחבירו הרי לך ממוני מתנה על מנת להחזיר לי והיו חושבים ערמות זה עם זה לא היה נותן וזה לא היה נותן ומורים היתירא לעצמם זה אמר הרי אין הממון בידי וזה אמר לא אוכל ליתן כי יש לי להחזיר לבסוף עשו שותפות ונטבע ממונם לכך לא יהא אדם שותף עם החשוד על החרם ועם אדם המקפיד ולא עם אדם כעסן ולא עם אדם העושה עולה במעות או בכסף למכור סינים תחת כסף טוב ועולה במשקלות ועם מי שעובר על החרם: **תתתצג.** (א) רשאיין בני העיר להתנות על השערים ועל המדות ועל שכר פועלים רשאיין לעשות קיצתם רשאיין בני העיר כל מי שיראה אצל המלכות יהא נותן כך וכך רשאיין הצבעין והצמרין לומר כל מקח שיבא לעיר נהא כולנו שותפין בו ודע כל קנס שעושין הקהל בשביל סייג שלא יבא לירי עון הרי מצוה אע"פ שיותר מדאי גדול הקנס אבל כל קנס שאינו לשם מצוה אלא בא לירי עון הרי הקנס גול גמור כגון בני העיר שרצו להרויח והחרימו שלא ליתן איש בזהל יותר מכך וכך היין

(b) תתתצג. (3) ע"כ. (3) תתתצג.

תתתצא. (b) סנהדרין צ"ז א' ולפינו: רב טובות ואמרי לה רב טביומי שמיה.
תתתצג. (b) בבא בתרא ח' ב'.

ספר חסידים

והתבואה או שלא יביאהו ממקום אחר כדי שימכרו להם ביוקר עליהם נאמר (בראשית ו יג) כי מלאה הארץ חסם:

תתצד. (ב) כשהציבור נזרין חרם חותמין על שטר הכל צורך השעה ואומרים לחסידים ולצדיקים להיות עמהם בהסכמה ולחתום עמהם יראה את הנולד אם אחד יעבור על החרם שיש לו אלמים במשפחתו ולא יעשו דין ממנו אם כן לא יתכן שיחתמו כיון דלא צייתי לדינא:

תתצד. לא יחתום אדם עם הציבור כשנזרים חרם לעשות תקנות וכבר עברו על החרם ולא הקפידו לעשות דין וקנס בעבריינים כי מה יועיל מה שמשמין החרם אלא לעשות משפט וכיון שאין עושין דין מוטב לצדיקים שלא ישתתפו בנזירותיהם (א) שהרי בפילגש נענשו על שהסכימו כולם וכתוב (דברים כו טו) ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה ולא מיתו בפסל מיכה הרי ידענו כשהציבור מלקין ועונשין בנזירתם על תקנתם כגון שגזרו שלא להלוות [ע"ב] אלא בכך וכך הליטרא וככל ענין שנהגין בני העיר על הדבר שגזרו חרם ואינם נזרין על דברי שמים כגון שמלוין זה לזה ברבית או מחללין שבתות או כל דבר שהוא לשמים שאינו בהנאת העיר או שגזרו חרם ושותקים על העבריינים שמחניפין עונשין גדול כגון בפילגש נבנעה שלא מיתו בפסל מיכה:

תתצד. (א) אין נזרין ב' חרמות ביום אחד שנאמר (בראשית ח כא) לא אוסיף לקלל עוד וכתוב (מלאכי ג ו) כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב וגו' וסמך ליה (שם שם ט) במארה אתם נארים וכתוב (נחום א ט) לא תקום פעמים צרה ואין נזרים חרם אלא ביום שנאמר (ירמיה ב יד) ארור היום וכתוב (איוב ג א) ויקלל את יומו (ב) אבל לא בשבת שכתוב בו ברכה (בראשית ב ג) ויברך אלהים את יום השביעי ולא פירש במה אלא באותן דברים שקילל איוב את יומו (איוב ג ה) חשכן עליו עננה (שם שם ו ז) אל יחד בימי שנה אל תבא רננה בו (שם שם ח) העתידים עורר ליתן מכלל שישבו בשבת באור וישב וירנן שבחו שנאמר (תהלים צב א ב) מומור שיר ליום השבת טוב להודות לה' ולומר ולשמוח בשבת (שם יש ט) בפקודי ה' ישרים משמחי לב:

תתצד. (ז) והחזון אל יאמר כשמחירים על דעת המקום עד שיגמרו שלא לחזור ואם התחיל ואמרו להפסיק יפסיק לכך שאין לומר על דעת הקהל עד שישוו כולם:

תתצד. (א) קללת חכם אפילו על תנאי באה לכך צריך לומר תנאי כפול ובתחילה לפתוח בהצלה (במדבר לה כה) והצילו העדה (שם שם כד) ושפטו העדה וכן (במדבר יט) הנקי ממי המים המאריים (שם שם כב) לצבות בטן ולפיכך ביהושע לברך את העם בראשונה ואחר כך הארורים ועתה שמחרימין תחילה ואחר כך (ב) חסידים. (ג) חסידים צדיק קט"ד. (ג) וזכאן ועד סוף הק"י כפול לנעיל ק"י מלכ"ו וי"ט ש"ס. (ד) חסידים.

תתצד. (ב) סנהדרין ק"ג ב' ועל דבר זה נענשו אנשי פלגש בגבעה. ויעוין ברש"י שם ובפרקי דר"א פ"ח: תדע לך כח החרם בא וראה מן השבטים שקנאו על הזנות של שבט בנימין אמר להם הקב"ה קנאתם על הזנות של שבט בנימין ולא קנאתם על פסל מיכה כו'. תתצד. (ב) מקור דברי רבנו הוא ממה שאמרו סנהדרין ס"ו א': אין דנין שנים ביום אחד. (ג) באור"ח סימן ש"ו כתוב בשם האגודה שאין מחרימין בשבת כי אם מרוב שהוא צורך שבת והמג"א שם הביא משם הרש"ם שיותר לנדות למי שחולל שבת והמג"א כתב, כי כן כתוב בספר חסידים שאין זה לפנינו. והנה זה דאין מחרימין בשבת נזכר ללמוד מזה שכתב הרמב"ם בהלכות שבת פכ"ד ה"ז שאין עונשין מלקות בשבת ושמתא חמירא. ויעוין עירובין ס"ג א': רב אשי חזי ליה להתוא גברא דקאסר ליה לחמירא בצינא בשבתא כו' א"ל ליתווי האי גברא בשמתא. הרי כי היכא דמחלל שבת מחרימין אף בשבת.

תתצד. (ב) מכות י"א א'.

מברכים ולמה לא יתחילו בברכה שלא תהא כקללת חכם על תנאי באה אלא לפי שעתה אין נותנין חרם ואין משיביעין בשם המפורש ויש שאומרים קללת חכם על תנאי באה כשהחכם אינו מפרש או היה לו לומר ואם תקיים יהיה (ב). . . למה (ב) ר' שמעון בן יוחי ובנו אחד מברך ואחר מקלל והלא כבר הוזהרים ועוד כשמקלל אחד יאמר האחר לא תתקיים אלא לפי שלא היה מועיל אם היה אומר לא תתקיים כי כתיב (איוב כב כח) ותגור אמר ויקם לך ולכן כשאחד מקלל שמה לא היה מועיל אם יאמר לא תתקיים כי כתיב ותגור אמר ויקם לך חברו יברך שאם תתקיים הקללה תתקיים אף הברכה לכן הכהנים מברכין לישראל בברכת כהנים (משלי כו יד) מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו ולכן ברכת כהנים בבקר (ג) ובבקר קול מגריפה מוציאה אלף קולות (ד) כנגד ק' ברכות שווין אלף והובים (איוב לג כג) אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף להגיד לאדם ישורו (שיר ד ד) אלף המנן תלוי עליו כל שלמי הגבורים (ה) גבורים בחשבון:

תתתצט. במקום אחד היו קהל ושם חכם על לב שרוב בני העיר אם היו שם שלשה אחים אין לשנים בנים אלא בת ולאחד בן ורוב בני העיר כך אמר נתקיים בכם (זכריה יג ט) והיה בכל הארץ נאם ה' פי שנים בה יכרתו יגועו והשלשית יותר בה והבאתי את השלישית באש ואמר כי חרם קדמונים הוא שלא תתישב העיר ועסק עד שהתירו החכמים שבדור את היישוב:

תתתקן. בעיר אחת עשו חרם שלא ישיאו את בנותיהם אלא ברשות אנשי טובי העיר שיוראו שלא יהא איש רע ביניהם רבו שנים ושכחו תקנה זו והיו מתים בניהם של יקרי העיר ולהריושים מתקיימים אמר זקן אחד שהיה יודע שזה גרם אותו ורע בלה שאבותיהם החרימו ואחר כך שתקו ולא חששו:

תתתקא. במקום אחד נתקבצו רק אנשים טובים והיה להם מנהגים טובים אמר להם זקן אחד מה מועיל אם נתחתן באחרים ויתחתנו בנו אחרים ונמצאו בנינו הולכים אחר דרכיהם הרעים אלא נחרים שלא יתן איש את בתו לאיש שאינו בעיר הוצאת על מנת שיהא עמנו פן יקלקל את בני העיר וכן אשה [דף ק"ב] ממקום אחר אלא אם כן על פי רוב חכמים שבקרבינו שידעו אם הגונים הם יתיישבו עמנו ועשו כך ואחר כך נולדו להם בנים ובנות ולא רצו לעמוד באותו חרם והחכמים שבהם לא רצו להתיר ורחקו עד שבעל כרחם התירו והשיאו את בנותיהם לאחרים והושיכום בעיר עמהם וקלקלו את העיר בעונותיהם ובשקריהם ובתרבותיהם. בני אדם שמהלכים בארץ למצוא מקום לגור שם יעיניו ביישובי הארץ באותה העיר מה עניין הגונים אם גדורים בערוה (א) דע (ג) אם יודרו יהודים באותה העיר גם בניהם ובנותיהם יהיו עושים כיוצא בהם כאותם גוים כי כל עיר ועיר כמנהג הגוים כן מנהג היהודים שעמהם ברוב המקומות (ג) ויש מקומות שהגוים דנים באמת ולא היהודים מפני שמעט תלמידי חכמים שם או ממשפחות מרובות או ממקומות מרובות מלוקטין מהרבה משפחות ואותם שבאו ממקום אחר שתרבותם רע מתעים אותם אחריהם:

(ב) מקום חלק. (ג) תש"ו צנזרים קלת. (ד) ע"כ.

(ג) שבת ל"ג ב'. (ג) ערכין ו"א א'. (ד) מנחות מ"ג ב': חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום. ויעיון ירושלמי סוכה פ"ה ה"ו: מרבין שניהם היתה מוציאה אלף מיני זמר, וזהו שיוסד ר' מאיר כרבי יצחק בסליחה לערב ראש השנה בתחנת תפלה תקת: בקול מגרפה מרובים אמרים וקולת נשמע בעור התמרים, וכונת רבנו, כי בשבת משלים הק' ברכות כמיני מגדים כמו שאמרו במנחות שם. (ה) צ"ל ברכות בחשבון ויעיון מדרש רבה שיר ז' ה'.

תתתקא. (ה) הרמב"ם באגרתו לר' פנחס כתב: וכל ישראל שבין הישמעאלים נהגו לרחוץ (בעל קרי) אצל ישראל שבין הנוצרים לא נהגו לרחוץ. ובמורה פמ"ז לשלישי: כשאחד עומד במצרים בשלו מצות מילה להתדמות להם.

תתתקב. כשמשוימין הקהילות או חכמי הדור חרם על יישוב אחד שלא לדור שם ישראל אין (פ) לשים חרם שלא לגור שם יהודים לעולם אלא שלא לגור שם כל ימי הנשיא או ראש ישיבה או כל זמן ששלשה מן הראשים בחיים שהרי כמה ערים יש שנתנו חרם והחרמו כל מי שישב שם ויושבים שם ולא יתכן להחרים במה שרבים אין יכולים לעמוד בדבר כי מי יודע אולי הדור העתיד לבא אחריהם לא יוכלו לדור כי אם שם ונכשלים מפני שעל חרם גרים לכך צריכין חכמי הדור להיות רואים את הגולד אם בני דורם יכולין לעמוד בדבריהם ויחרימו כל ימי הפרנס והנבאי או כל ימי שנים ושלשה הוקנים הלא תראה שאמר הכתיב (במדבר לו ט) ולא תסוב נחלה ממטה למטה אחר זה לא היה הדבר נוהג בדור הזה כל ימי יהושע (א) שהרי פינחס לקח אשה ומתה וירשה ונקבר אלעזר באותה נחלה ואף יהושע לא גזר החרם על יריחו שלא ישב שם אדם אלא שלא יבנה העיר כי ידע שלא יוכלו לעמוד בדבר (ב) ר' יוסי ור' יהושע בן קרחא אומר הרי הוא אומר (יהושע ו כו) ארור האיש לפני ה' אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו וכי אין אנו יודעים שיריחו שמה אלא שלא יבנה אותה על שם עיר אחרת ושלא יבנה עיר אחרת ויקרא אותה על שמה יריחו (שם שם) בכבודו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה וכן הוא אומר (מ"א טו לד) כימינו בנה חיל בית האלי את יריחה והלא חיל מיהושפט ויריחו משל בנימין ולמה נתלה באחאב מלמד שתולין חובה בחייב כיוצא בו (שופטים יח ל) ויהונתן בן גרשם בן מנשה וכי בן מנשה הוא והלא בן משה היה ולמה נתלה הדבר במנשה אלא שתולין חובה בחייב מכאן (ג) כל אדם שרוצה לדור בעיר אחת ויש עיר אחרת שהיא בחרם אל ידור באותה ששמה כשמה של אותה שהיא בחרם ולא יקרא אדם לבנו אחר שם איש שהוא בנידוי או בחרם אפ"י יש צדיק ויש לו בן רשע מצוה לקרות שם אותו רשע (ג) כמו עשו בן יצחק עשו בן נמרוד ואם לאותו רשע זקנו רשע יקרא אחר זקנו כגון מנשה בן אחז וידלג חוקיהו ואם יש שום גרמא של אביו כגון עלי הכהן שלא הוכיח את בניו ברבים והיה יכול לצוות את ישראל להעבירם יכול לתלות באביו כמו שנא' (ויקרא כא ט) את אביה היא מחללת (ד) (מ"א טו לד) באבירם בכורו יסדה הם בקשו להרבות את ממונם מניין שנשתלח בהם מאירה והיו מתמעטין והולכין ת"ל (שם שם) כדבר ה' אשר דבר ביד יהושע (ה) ר' שמעון בן אלעזר בר' שמעון אומר לא אותה בנה אלא אחרת בנה ומשנבנתה הותרה לישב בה וכן הוא אומר (מ"ב ב ה) ויגשו בני הנביאים אשר ביריחו אע"פ שהותרה היא היתה בה קללה עיר שהיתה בחרם הצדיקים לא יתחילו לגור בה אע"פ שהתירוה כבר:

תתתקג. (ו) לא ידור אדם במקום שחשודין על החרם ועל השבועות כי לכל עבירה יש תקנה בתשובה ולשבועה ולחרם לא ינקה בתשובה בזה העולם ועוד אי אפשר שלא יהנה או מהנה אותם ועוד הרי הצדיק מפסיד כי הרשע אינו נותן מם באמת:

תתתקד. במקום שיש עשיקים וערעורים אל תדור [ע"ב] ואל תקנה קרקע שבא בעוולה כי לעולם אין הצלחה ולדורי דורות יהיו עירעורין עליו וגם מחלוקת כמו שנאמר (קהלת ה טו) כלעומת שבא כן ילך:

תתתקה. בני אדם הדרים ביישוב ואחר יכול להתפרנס באותו יישוב ואחר מהם יכול להיות שם מתפרנס ולא שניהם הנדחה מפני חבירו מטיבין לו ולרועו

(ב) כעין זה להלן סעיף ס"ג. (ג) סעיף צ"ט. (ד) ע"ב. (ה) ע"ב.

תתתקב. (ב) בבא בתרא ק"א ב'. (ג) תוספתא סנהדרין פ"ד. (ד) ר"ל שלא יקרא לעשו בן יצחק כי זהו בזיון לאביו הצדיק רק יקראנו בן נמרוד. (ה) תוספתא שם בסנהדרין. (ו) תוספתא שם.

על זה הלא תראה שאברהם אמר (בראשית יג ט) אם השמאל ואימנה ואם הימין ואשמאלה ולכך כתיב (ישעיה נד ג) כי ימין ושמאל תפוצי וכתיב (שם מנו) אמר לצפון תני ולתימן אל תכלאי ולפי שלוש נדחה מפני אברהם ועשו הלך לארץ אחרת מפני יעקב לכך נאמר (דברים ב ט) אל תתגר בם מלחמה וכתיב בדניאל (יא מא) ואלה ימלטו מידו אדום ומואב וראשית בני עמון לוט שנדחה מפני אברהם ועשו מפני יעקב אע"פ שמן הדין היה להם לרחות לוט ידע שהארץ של אברהם ועשו ידע שהארץ של יעקב: תתתקן. ישראל שררים בעיר שאין בה גוים או אם היתה של גוים עתה היא לישראל ונתיישבו בה ישראל והבתים בקיר החומה יסתרו הבתים כי אם צרים על העיר הרבקים בקיר החומה מבחוץ או מבפנים פן ימסרו העיר ופן יבקעו ויכנסו דרך הבתים וכתיב (נחמיה ג י) ועל ידם החזיק ידיה בן הרומף ונגד ביתו (שם שם כג) אחריו החזיק בנימין וחשוב נגד ביתם (שם שם כו) והנתינים היו יושבים בעפל עד נגד שער המים (שם שם כז) אחריו החזיקו התקועים מדה שנית מנגד המגדל (שם שם כט) אחריו החזיק צדוק בן אמר נגד ביתו (שם שם ל) אחריו החזיק משולם בן ברכיה וגו' ובהרבה כתיב נגד אבל לא הבתים מניעים לחומה וכתיב (שיר ה ז) שמרי החמות פן ימסרו העיר וכתיב (יחזקאל יב ז) ובערב חתרתי לי בקיר ביד:

תתתקן. כתיב (שמות כב כז) אלהים לא תקלל ונשיא בעמך לא תאר יכול אפילו הדיין שמעו את הדין תל (משלי כד כד) אמר לרשע צדיק אתה יקבהו עמים ויעמורו לאומים:

תתתקן. גם אלה לחכמים הכר פנים במשפט כל טוב (שם שם כג) פשיטא אלא שנים שהם עומדים לפניך אם אינך מכירם אל תביט בהם שאסור לראותם כל זמן שלא נפסק הדין שהם (א) כרשעים כשעומדים לפניך:

תתתקן. אדם חכם שמתפרנס בעמלו ובקי בדינים לא יאמר תנו לי עושר ואדון אתכם אלא השריפוני לחם חוקי מה שהיה יכול להרויח באותה שעה (א) כדרכו הונא (ב) ושני דייני גזירות שהיו מתפרנסין בתרומת הלשכה:

תתתקן. מי שעוסק בציצו בדין שהוא מכית דין ועוסק בדין ביישוב הדעת אל ישאל לו אדם בדברי תורה באותה שעה:

תתתקן. אם יבא דין לפני חכם אע"פ שבברור יודע הדין אל יפסוק מיד הדין שהרי העליונים אין גומרין את הדין בפעם אחת שנאמר (דניאל ז י) דינא יתיב וספרין פתיו (שם שם כו) ודינא יתב ושלטנה יהעדון הרי שתי פעמים יושב בדין וכן כתיב (תהלים ט ה) כי עשית משפטי ודיני וכתיב (שם ח יז) נודע ה' משפט עשה וגו' הרי שתי עשיות וכתיב (שם ט ה) ישבת לכסא שופט צדק (שם שם ח) וה' לעולם יושב כונן למשפט כסאו וכן כתיב (מ"א כב יט) ראיתי את ה' יושב על כסאו וכן בדברי הימים (ב' יח יח) הרי שתי פעמים יושב בדין וכן (משלי כ ח) מלך יושב על כסא דין מורה בעיניו כל רע וכתיב (שם שם כח) מלך וסעד בחדר כסאו הרי ב' וכתיב (איוב א ו) ויהי היום ויבאו בני האלהים להתייצב ב' פעמים כתיב כן. וכן בראש השנה ויום הכפורים יושב בדין אם עליונים כך כל שכן תחתונים ולכך סנהדרין (א) שני ימים

(ב) מס"ע. (ג) מ"ח.

תתתקן. (ב) אבות פ"א מ"ח מוכא בש"ך ח"מ סי' י"ז.
תתתקן. (ב) כתובות ק"ה א': הבו לי גברא דרלי לי בחריקאי אבל אי גרסינן קרנא אתי שפיר כי שם אמרו: קרנא בשילה דמוכח הוה שקול. (ג) שם שם.
תתתקן. (ב) סנהדרין י"ז א': כיון דגמירי הלנת דין למעבד ליה זכותא.

ספר חסידים

ולילה אחד דנין את הנפש (ב) ושני וחמישי דנין למעלה ולמטה וכן (תהלים קמו יט) חוקיו ומשפטיו לישראל (שם שם כ) ומשפטים בל ידעום:

תתתקיב. מדבר שקר תרחק. (שמות כג ז) אל תשב עם איש שקר אין כתיב אלא מדבר שקר תרחק אם מתוכחים כדי לנצח תרחק אם שני בעלי דינין באין והם מחפשים למצוא דבר שקר תרחק:

תתתקיג. אם אדם נעשה דיין (א) יהא מתפלל קודם שיטה לבו ולב חבירו להטות להיות לאגודה אחת לשפוט אמת ולהאיר עיניהם לדין שלא יטעו (ב) שאין לדיין אלא מה שענינו רואות ולא יאמר הדיין אשנה זה פרקי אלא כיון שהתחיל לישב ישאל [דף קכ"א] לרבנים ולחביריהם ואפילו לתלמידים שנאמר (איוב כט טז) וריב לא ידעתי אחקרה ורב כתיב שידעתי שאני רב ובקי יותר ממנו ולא הוא רב לי שאמרת בזה הדבר האיר הקב"ה עיניו יותר ממני ומה שאמרו (ג) הווי מתונים בדין שבכל עת חושב ופונה משאר צרכיו ואפילו מדברי תורה אע"פ שאמרו (ד) שלשה הדיוטות דנין ואם ירא שמים הם אין להן לישב אלא אם כן זוכרין כל הלכות דינין ואם תאמר יחקרו מן הבקי אין אדם חוקר ומקדק בדין כמו הדיין הדין ואין נאה להיות דיין אלא דיין סביר וחכם לתפוס את בעלי דינין בדבריהם ושיבינו איזה מהם רמאי ואמרו (ה) אם דין מרומה הוא רודפיהו לכך אין לדיין אלא מה שענינו רואות אע"פ שהוא בקי בתורה פעמים טוב זה לעשות לפי הנראה ראות עינים (ו) וביטולה של תורה זו היא קיומה ויש נזיקים שלא הצריכו חכמים לשלם אע"פ יש עונש מן השמים כגון שאמרו חכמים (ז) למה נחרבה ירושלים שהעמידו דבריהם על דין תורה הרי אע"פ שהתורה לא חייבה בית דין לכך אע"פ אדם נענש כמו שאמרו (ח) ירחיק אדם ד' אמות ויבנה בשלו מ"מ יש לו עון אם עומד כך שמחשיך לחבירו כי כל נזקי של אדם סובל תדיר אע"פ שבית דין לא הוזהרו לדון על כך הקב"ה (ט) . . . לפי מה שזה מצטער על ידי חבירו ותדיר . . . אין הקב"ה עוזב מלנקום ומלראות בצרתו של זה וכן (ט) תליוה וזכין וזכין וזכין וזכין הנה אין לך חמסן ולמסטים גדול מזה כי על כל מיני צער יחשוב (ויקרא יט יח) ואהבת לרעך כמוך ואף מי שאומר תעשה בעבור אהבתי ומכור לי חפץ פלוני והוא רואה ויודע שאין רצון חבירו למכור לו ואל (י) יתעה אדם את החפצים לקנות אותו חפץ שבידו שמראה להם פנים כאומר למכור להם ואין בלבו והם אין קונים במקום אחר כי סבורים שזה ימכור להם וכתיב (שם כה יז) ולא תנו שהונחו בדברים וכן אדם הנכנס לבית חבירו והוא יודע שברצונו אינו נותן ומחמת הבשת שהוא אוכל ושותה אומר לו אוכל ושתה הרי (קהלת יא ט) על כל אלה יביאך אלהים במשפט ועוד לא יתכן שיכנס אדם אצל חבירו כשהוא אוכל ושותה והוא יודע שיש לו בשת בפניו עליהם נאמר (משלי כה יז) הקר רגלך מבית רעך: תתתקיז. (א) המבייש את הזקן נותן לו דמי בושתו משלם. חד בר נש אקפד לר' יהודה בר חנינה אתא עובדא קמיה ר"ל וקנסיה לישראל דהבא

עד היכן הגיע בו הרוק עד גופו עד כליו אלא רקק ולא הגיע בו הרוק מהו אמר ר' יוסי הרא אמרה המבייש את חבירו בדברים פטור הרי תדע שאין לדיין אלא מה שענינו רואות הרי קנסו לישראל זהב ושמן הבושת היה פחות או יותר אלא כמו שנראה בעיניו של דיין

(ב) מקום חלק. (ג) מכאן עד שהוכחו נזכרים כפול לעיל סי' תת"ל ונכנס סי' ש"ב.

(ג) ב"ק פ"ב א' ושבט קכ"ט ב' : שב"ד של מעלה ושלמטה שווין.
 (ה) סנהדרין ז' ב' : הלואי שתהא יציאתי כביאתי. (ז) ב"ב קל"א א'. (ג) אבות פ"א מ"א.
 (ד) סנהדרין ב' ב'. (ה) סנהדרין ל"ב ב' ויעוין חשן משפט סי' מ"ו ס"ג.
 (ו) מנחות צ"ט ב' ולפנינו : זהו יסודה. (ז) ב"ב ל' ב'. (ח) ב"ב כ"ב ב'. (ט) שם מ"ח ב'.
 (י) ירושלמי ב"ק פ"ח ה"ו.

תתתקיג.

תתתקיז.

יעשה וכל מה שאדם עושה לפי סברת הלב אין לו עליו עונש כיון שאין חכם ממנו ואפילו יש חכם כיון שהם בקנם אין עון כיון שכיוון לשם שמים ואם הריין יראה ששנים באו לפניו לדין אם יודע ומרגיש ומבין שאחד מעליל שכועה על חברו מפני שיודע בחבירו קודם שישבע אפילו באמת יתן לו מה שירצה ואותו חברו מוחזק צדיק ונאמן לכך יבחין הדיין אם זה מעליל בשביל שיודע שלא יעשה תשובה הרי יעשה הדיין שיגבה מן הצדיק ויתן לפריץ והוא שאמר אם דין מרומה הוא רודפהו שאם פריצים יעלילו על שיודעים שלא ישבע כדי ליקח ממנו וגם הדיין ששומע מן הרשע שמחפה דברים שאינם ומתוך דבריו יחייב את עצמו אותו הדיין אל יגער בו ואל יכעס עליו כי הנעם מלמד לזיף ויחזור מדבריו ויורב בעניין אחר אלא יעזוב לו לדבר כל דבריו:

תתקמו. איש אחד ידע באחד שעשה שבועת שקר והנה נעשה דיין אמר לחבירו הנה יודע אני שזה חשוד על השבועה ואיך נשליך עליו לעשות שבועה אמר לו חברו אתה עד אחד ולא נאמין לך אמר אם כן איני יודע בזה הדין כדי שלא תבא תקלה על ידי כי ידע שישבע לשקר:

תתקמו. כתיב (ויקרא י"ח) ואהבת לרעך כמוך (א) דסני לך לחברך לא תעביד אין שמין למזיק לומר בשם שהיה מויק מצטער אם היו עושין לו אותו דבר יש דבר שלמזיק אין צער ואין מקפיד אבל שמין לניזק אם יקפיד כי כל העולם וכל דבר תלוי בהקפדה וכל דבר של ניזק צער והפסד והקפדה:

תתקו. בספרי (א) אמר (דברים א' יז) לא תגורו [ע"ב] מפני איש שמא תאמר מתירא אני את איש פלוני שמא יהרג את בני שמא ידליק את גדישי שמא יקצץ נטיעותי ת"ל לא תגורו מפני איש:

תתקיה. מעשה באשה אחת שהיתה מקללת כל מי שיעזור לבעל דין שכנגדה והיו נענשין ונלקין על ידה בקללותיה וכשאדם קובל עליה ומערער כנגדה היתה מקללת את האומרים לה תלכי לבית דין ויראים לעשות דבר כנגדה מפני קללותיה אמר להם חכם אחד זאת מקללת לשקר הרי כתיב (משלי כו ב) קללת חנם לא תבא ואפילו אם תבא הרי רק לגוף או לממון אבל שאתם עוברים על לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלהים הוא ינקום מן הגוף ומן הנשמה ואמרו לו (א) רשע שהשעה משחקת לו אל תתנרר בו ואפילו במילי דשמיא אמר להם זהו ממילי דשמיא כגון לבעל דינו שיאמרו רשע זוכה בדין ורואה הפצו באויביו כי השעה משחקת לו כדי שיקבל עולמו משלם שלא ישאר לו שום שבר ליטול לעולם הבא אבל הדיינים אע"פ ששעה משחקת לרשע אל ימנעו מלשפוט ויתפללו שלא יקלקלו בדין לא בעבור שנאת הרשע ואהבת הצדיק ולא תהא אהבת הרשע מתגברת שיתקלקלו בעבור שהשעה משחקת לו הנה (ב) האשה קללה את רבה בר רב הונא שיתפך את כסאו ואעפ"כ לא חשש ודן ואעפ"כ נרשמה הקללה הרי אע"פ שמקללין לא יחושו וישפטו צדק ומה שהרשעים מענישים כדי למלאות תאותם בעולם הזה וליפרע מהם באחרונה ובעולם הבא כדכתיב (תהלים נ"ג) חטאת פימו דבר שפתימו:

תתקו. אחד מבדלי דינים שיאמר לבית דין חנף אל יחשוב היושב בדין אם לא אשא לו פנים (א). . . בשביל שנאתו מחפש בחובתו ועוד אל יחשוב

(ה) מקום חלק.

תתקמו. (ב) שבת ל"א א'.

תתקו. (ב) דברים פ"קא י"ז.

תתקו. (ב) ברכות ד' ב'. (ג) גיטין ל"ה א'.

לא אחפש בזכותו כרי שלא יאמר בשביל שקר אני חנף או שום דופי אני מחפש בזכותו אלא יעשה הדברים שיוציאם מפי בעלי דינים כאילו לא שמע ויחפש בזכות שניהם ובחובות שניהם וזהו (דברים טז כ) צדק צדק תרדוף צדק לזה וצדק לזה וכתוב (משלי לא ח) פתח פיך לאלם אל דין כל בני חלוק ראש הפסוק וסופו פיך הוא היה אפטרופ' וטוען טענת שניהם (מ"א ג כג) זאת אומרת זה בני החי וגו' וזאת אומרת וגו' ובני החי וגו' ואחר כך תזכה הוכחי (משלי לא ט) פתח פיך שפט צדק (א) ולא היו מושיבין בסנהדרין אלא השומע בע' לשון שנאמר (מלאכי ג ג) וישב מצרף ומטהר וגו' את בני לוי וזקק אתם כזהב וככסף והיו לה' מנישי מנחה בצדקה כזה הפסוק נעלם ע' כי סנהדרין היו יושבין ומייחסי כהונה וזה שאמר (שם שם ה) וקרבתו אליכם למשפט והייתי עד ממהר במשפטים ובמנאפים ובנשבעים לשקר ובעשקי שכר שכיר אלמנה ויתום ומשי גר ולא יראוני הרי ו' וזהו (ויקרא כו כא) שבע כחטאותיכם ולא היו מושיבים אלא השומע ע' לשון (ב) שאסור לספר בע' לשון (ג) איוה הוא בן העולם הבא המספר בלשון הקדש (ד) קטני בני עיר הגדחת (ה) אין נהרגין (ו) . . . ר' אליעזר אומר אף גדולים אין נהרגין אלא על פי עדים והתראה ומה אני מקיים (דברים יג יח) ונתן לך רחמים שמה יאמרו הדריגין הרי אנו עושים עיר הגדחת ולמהר יהיו אחיהם וקרוביהם קושרים בלבם שנאה עלינו [אלא כך אמר המקום] הרני נותן אותם לרחמים ומטיל אהבתי בלבם כלומר שאין בלבנו עליכם שדין אמת דנחם ולא מתאבלים אלא אוננים שאין אנינות אלא בלב לכך לא יחניף איש את חברו בשביל קרובו שאם יחניפם הקביה יכניס שנאתו ביניהם ויפול בידם כאנשי שנם ביד אבימלך בן ירובעל ואם לא יחניף יהפוך לבב אויביו לאהוב אותו שני (משלי טז ז) ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישרים אתו וכתוב (דברים יג יח) ונתן לך רחמים וריחמך והרבך:

תתתקב. בתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שמשפחתו של אדם החוטא נענשת על חטאת האדם. בתורה דכתיב (ויקרא כ ה) ושמתו אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו והכרתו אתו ואת כל הזנים אחריו לזנות אחרי המלך מקרב עמם. בנביאים דכתיב (ש"ב ג כט) יחלו על ראש יואב ואל כל בית אביו ואל יכרת מבית יואב זה ומצער ומחזיק בפלך וגו' (שם שם ל) ויואב ואבישי אחיו [אף קכ"ב] הרנו לאבננו. בכתובים דכתיב (דח"א כא יז) ויאמר דוד אל האלהים הלא אני אמרתי למנות בעם ואני הוא אשר חטאתי והרע הרעותי ואלה הצאן מה עשו ה' אלהי תהי נא ירך בי ובבית אבי ובעמך לא למגפה הרי כשהמשפחה (ס) מוחים ביד בני אדם מלעשות דין בחייבים נענשים המשפחה ולכך תירגם אונקלוס ובמשפחתו ובסעודה או כשכני אדם יריאים לדבר מפני יראת המשפחה לכך יש למשפחה לשפוט (שמות לב כט) כי איש בבנו ובאחיו:

תתתקבא. (ג) אדם שקרובו צועק שעושיין לו שלא כדין אם יש אחרים שמדברים אם כן אינו צריך לדבר שיחשדוהו שעוור לקרובו אבל כשהוא רואה שהוא יכול לתקן שעושיין לו שלא כדין ואם יאמרו אתה עוז לקרובך יאמר נשאל ליראי

(ב) תתקב. (ג) תתקבא.

תתתקיש. (ב) סנהדרין י"ז א' קדושין ע"ז ב'. (ג) צ"ל שאסור לשמוע מפי המתורגמן. שם בסנהדרין. (ג) ירושלמי שבת פ"א ה"ג, וכתב הרמב"ם בפירושו אבות פ"ב מ"א: מצות קלות כגון שמחת הרגל ולימוד לשון הקודש ובספרי עקב פסקא מ"ו: מכאן אמרו כשהתינוק סתחיל לדבר אביו מדבר עמו בלשון הקדש כו'. (ד) תוספתא סנהדרין פ"ד. (ה) צ"ל: שהודתו עמה אין כו'. (ו) צ"ל: רבי אליעזר אומר נהרגין אמר לו ר' עקיבא ומה אני מקיים ונתן לך רחמים ורחמך והרבך אם לרחם על הגדולים הרי כבר נאמר הכה תכה, אם לרחם על החמטים הרי כבר נאמר החרם אותה ואת כל אשר בה ואת בהמה ומה אני מקיים ונתן לך רחמים אילו קטנים שכתובה.

שמים אם יאמרו שלא אמרתי כהונן אם כן אל יהא בדברי ממש ואין לו לאהוב בכבודו שלא יחשדוהו ולישתוק שני (תהלים נח ב) האמנם אלם צדק תדברון:

תתתקבב. אם היה לך דין עם חבירך ובאתם לפני בית דין וחייבו אותך אל תראה להם פנים וזעפים כשאתה יודע שלא לקחו שוחד ולא החניפו ואם אחד היה אוהבך וברצון היה מוכה אותך אלא נראה לו חובה ומחייבך תחזיק לו טובה שלא מחניפך ואם אחר מחניפך תשנא אותו ותאמר לו אל תחניפני כשידחקך מדעתך אל תשנאם ותחזיק להם טובה ואם יחניפוך ראוי אתה להרחיקם המחניפים אותך ואל תאכנס ואל תחזיק טובה להם: **תתתקבב.** זקן אחד היה מביא בני אדם תדיר לדין אמר לו חכם אחד למה אתה עושה כן אמר כדי שאהיה נקי אם אתחייב בדין אפרע ואם יתחייבו לי יפרעו לי אמר חטאתך לא תכופר כי פעמים אדם יוצא זכאי מדין מטה ולא מדין מעלה כגון שרואה אדם שנותנין לאשתו ממון ומנחת שלא במקום המוצנע ואחר כך טוען לא אשלם מה שאשתי פשעה ואמרו חכמים (א) אשה פגיעתה רעה הרי פטורי בדיני אדם וחייב בדיני שמים שפשע והיה לה לומר תצניעי במקום המשומר:

תתתקבד. כתיב (בראשית לא לב) עם אשר תמצא את אלהיך לא יהיה (א) ולכך מתה בדרך והלא כוונתה להוציא ע"ז מבית לבן אלא כיון שהיה יעקב שם והיה לה לשאל מיעקב אם יש לקחת את התרפים הרי כשיש חכם וחסיד לשאל ממנו אין לאדם לעשות דבר בלא עצתו:

תתתקבה. אם תלמיד חכם ועם הארץ שניהם יועצים טובים ויראי שמים תטול עצה מתלמיד חכם שנאמר (משלי ח יד) לי עצה ותושיה וכל מי שאינו עושה דבר בלא עצת אותו תלמיד חכם שלכו לשמים לא יכשל לעולם (שם יב כא) לא יאנה לצדיק כל און לא תבא כל תקלה על ידו שנאמר (שם יט כא) ועצת ה' היא תקום עצה שהיא לשם שמים תקום היא ולא כל שאינה לשם שמים (א) וכל מחלוקת שהיא לשם שמים סופה להתקיים ואם עסקו יראי שמים לתקן תקנות והנה לא מסייע מילתא היא שלא היו נשמעים להם מעלים על המוכים כאילו עשאו ואם לא יועיל לאחר ימים יועיל לזרעם או תלמידיהם יקיימום והוא שמסרו את עצמם ואת ממונם וכבודם על הרבר שהיה עליהם קשה ואעפ"כ טרחו ולא הועיל:

תתתקבו. אל יפיל אדם אימה על המוצים ויאמר לטובים אם תראו שום דבר שרע בעיניכם אל תכחדו ממני תגידו לי ולא אעשה עוד ואם צריך לעשות אעשה וזה לא יאמר אלא לצדיקים חכמים שאם יאמר לצדיק שאינו חכם או לחכם שאינו צדיק יאמרו לו על הטוב רע ועל הרע טוב:

תתתקבו. מעשה במלך שהפין לשמוע דברי חכם אמר החכם לא אוכל לדבר חכמה שלימה אלא אם כן תמחול לי אם אדבר שום דבר שלא כרצונך ואל תחייבני כזה אמר כן. כששאל לו המלך השיב לו אמר לו המלך אני חפץ לתת לך כסף וזהב אמר לו החכם אנה יש לך אמר לו המלך יש לי באוצרותי הרבה אמר החכם לא אקח מידך מאומה עד שתודיעני באיזה עניין בא לידך קרא לעבדיו וחשב המלך שיקבל והחכם אמר לא אקבל מידך כלום [ע"ב] כי הכל בידך בעוולה ובא לך מחמת עלילות ונתנו לך עניים ואיך אקח מידך מה שנתנו לך עניים ודחקת אותם ליתן ואפילו אם היה שלך בדין בלא גול לא הייתי מקבל מידך כי התלמידים נותנין לרב לפי שנתנו ממנו

תתתקבג. (ה) ב"ק פ"ז א'.

תתתקבד. (ה) במדרש רבה ויצא פרשה ע"ד ופדר"א פל"ז איתא: עם אשר תמצא את אלהיך

לא יהיה והיה כן כשגגה היוצאת מלפני השליט ותגנוב רחל ותמת רחל.

תתתקבה. (ה) אבות פ"ה מ"ז.

ספר הסידים

להורותם הישרה אבל לך עשיתי יותר רעה שהרי אמרתי לך חכמה מה להתנהג במלכות
ברצון הקב"ה ואתה לא עשית כדברי הרי אתה מויד על ידי ומוטב היה לך שלא היית
שומע את דברי מאשר שמעת ולא תעשה כדברי ולא אקבל מידך אלישע לא קיבל
מנעמן וממלך אדם לכך פירנס את ישראל שנים רבות (א) ירמיה קיבל מנבוור און לפי
שנתייר ועוד אם תחפוץ אמור לא קיבל אלא צוה לתת לו על ידי גרליה בן אחיקם
(ב) יוסף קיבל מפרעה לכך מת קודם אחיו:

תתקבה. לא יתרחק אדם אחרי כוראו אלא אם יש לו שום ספקא על הכורא
ידבר לפני החכם הבקי בעניין הכורא ואין שום חכם שיוכל לדעת
אלא ישיב תשובה למהרהר בחכמה כנגד דבריו:

תתקבט. (ב) אל תבא לעיצה לפני מי שאתה חושדו שמא יאמר לך (א) לפי דרכו
שמא לא ייטב לך ולא יצלח הדבר ואתה תחשוד אותו ושמא נקי
הוא כזה הדבר ואם (ב) ישאל אדם ממך עיצה ויאמר לך איך אעשה אותו דבר ואתה
יודע לעשות עיצה ותקנה אם תאמר לו איך תקיים מחשבתו יהיה עכירה לבסוף ואם
תשתוק וישאל עיצה מאחר יתן לו עיצה שלבסוף יהיה עון אל תתן לו עיצה לפי דרכו
אלא לפי מה שנראה בעיניך שיהיה רצון הקב"ה כמו חושי הארכי שנתן עיצה לאבשלום
שנפל ביד דוד (ג) (ש"ב יז ז) ויאמר חושי לא טובה העצה אשר יעץ אחיתפל בפעם
הואת אבל אל הפילגשים לא אמר ברע עשית (ד) . . . ועוד כבר עשה מה שעשה (ב) ועוד
לפי שהיה טוב לדוד:

תתקל. אם אמרו לאדם בבל תאמר אנו רוצים להזיק לפלוני ופלוני צדיק יזהיר
אותו ואין זה לשון הרע ואם צדיק שאל לך אני רוצה להתחתן בפלוני
הגד לי אם שמעת עליו שום דבר פגם אם אתה מכיר בו שהוא צדיק ואפילו אם מחר
יתקוטט עמו לא יזכיר לו אותו פגם לביישו ולא יודיע לאחרים יניד לו ואם לאו יאמר
לו תחקור מאחרים כדי שלא יבא תקלה על ידך:

תתקלא. (ה) אם יאמר לך אדם דבר סתר אני יודע השבע לי או תן אמונתך שלא
תגלה אל תעשה . . . ואל תהי להוט אחרי סתרים ואחר חידושים
כי אלה מסירין את האדם מן התורה:

תתקלב. ראובן שנשל עיצה משמעון כגון ראובן שאמר לשמעון תן לי עיצה אם
אתן בתי ליהודה או ליוסף לא יאמר ראובן ליוסף שמעון נתן לי
עיצה שנתתי בתי ליהודה פן ישנאנו יוסף אבל ליהודה יוכל לומר ולא יאמר אדם המתן
עד שאשאל עיצה לפלוני כי שמא ילך זה האחר ויבקש מאותו שיתן לו עיצה לפי
דרכו ואם ירא חטא הוא ויתן לו עיצה טובה (א) וקשה לאותו שאמר לו המתן עד
שאתיעץ בפלוני נמצא שקנה ליועץ שונא:

תתקלג. ומעשה ביועץ אחד כשהיה אדם שואל לו עיצה והיה אומר ליועץ תן
לי עיצה על מה שפלוני מצער אותי או שדוה אומר אקח בתו

או לאו ואני לא אניד לו שאתה יועצני אמר לו היועץ אע"פ שהרבה פעמים אני צריך
לפלוני ופלוני אם תשאלני עיצה בפניהם לא אמנע ממך עיצה הטובה אע"פ שקשה

(ב) קל"ב. (ג) קל"ג. כשמים קל"ח. (ד) ע"כ. (ד) נקום חלק כח"ל. (ה) תפסיי.

תתקכז. (ב) ירמיה מ' ה'. (ג) כרכות ג"ה א': מפני מה מת יוסף קודם לאחיו מפני
שהנהיג עצמו כרבנות.

תתקכט. (ב) סנהדרין ע"ו א': מיועץ לפי דרכו. (ג) ר"ל חושי היה טוב לדוד ואם היה
אבשלום רואה כי חושי מתרעם עליו ע"ד הפלגשים. היה כבר מכיר בחושי כי הוא,
חושי, טובת דוד דורש ולא היה מקבל עצת חושי. לכן שתק חושי כדי שאבשלום יאמין בו.

תתקלב. (ב) ר"ל שהוא רעה למו שנשאל עליו.

בעיניהם ואם תחפוץ אני אניד להם שאני מייעץ כך וכך כי כל עצתי אני יכול לדבר בגלוי כמו בסתר:

תתקלה. (א) חכם שיעץ לאחרים ונכשלו באותה עיצה אע"פ שלשם שמים נתכוון אם יאמרו לפי ששמענו לעצתו נכשלו אל ימחה ואל יצטער כדי שיתכפר לו קצת שעל ידו בא להם חובה (א) ומגלגלין חובה על ידי חייב וזכות על ידי זכאי:

תתקלה. אם יבא אצלך אדם שקובל על אדם חבירו ומוציא לעו על חבירו או מפני ששונא אותו או מפני שחבירו [דף קכ"ג] הוכיחו בפניך ואתה יודע כיון שהניד לך לא יניד לאחרים על חבירו אם תוכל להכריע חבירך לכך זכות וגם תוכל לומר חבירך אוהב אותך אם יקבל טוב ואם לאו שמע דבריו ואל תאמן ואל תניד לאחרים מה שזה מגיד עליו שאם לא תקבל דבריו ילך ויניד לאחרים ויהיה בשם ויאמינו לו או יאמרו לחבירו ויתקוטט עמו אבל אם מגיד לך וגם מגיד לאחרים אל תשמע לו ותגער בו ותאמר לאותם שהוא אומר להם שקר מדבר על חבירו:

תתקלו. בתיב בספר יחזקאל (ג יח) באמרי לרשע מות תמות ולא הוזהרתו ולא דברת להזהיר רשע מדרכו הרשעה לחיותו הוא רשע בעונו ימות ודמו מידך אבקש כיון שאמר ולא הוזהרתו למה אמר ולא דברת להזהיר אלא יש שלא יהיו מקבלים ממנו אבל מן יועציו מקבלים לכך אמר ולא דברת ליועציו אותם שזה מקבל מהם מכאן משמע כשאדם רואה שאין דבריו נשמעים לאיש אחד או לאשה ילך וידבר למי שזה מתייעץ בו ויבקש מן היועץ להזהירו וזהו שנאמר ולא דברת להזהיר לא דברת למי שדבריו נשמעים שיוזהירו:

תתקלו. אדם שאין דבריו נשמעים ידבר לשום עשיר שדבריו נשמעים להוכיח את אחרים שהרי לאחר (תהלים יט ח ט י) תורת ה' תמימה משיבת נפש עדות וגו' פקודי וגו' מצות וגו' יראת וגו' משפטי וגו' מיד סמך (שם שם יא) הנחמדים מזהב ומפז רב כלומר כשיוצאין מאיש אשר זהב לו ופז רב או נחמדים ומתי מתוקים כשיוצאין מפי רבש כלומר כשתמצא חכמים עשירים מורים בעלי תורה ועשיר או נשמעים ומנופת צופים כשמעטים דבריו:

תתקלה. (ב) כשאדם יודע שלא יקבלו דבריו אין להוכיחו ואשר אמרו (א) עד נזיפה מדבר כשהבן מוכיח את האב או האב את הבן או את אחיו כלומר עד היכן תוכחה כיצר דברים קשים יש לו לדבר עד שיכחו או עד נזיפה או עד קללה למר כדאית ליה ולמר כדאית ליה שידבר לו קשות כל כך לפי שלבו גם בו ואוהבו רק דברים קשים אינו יכול לסבול ומכחו או נוף בו או מקללו שיניח אותו מלהוכיחו אבל אדם אחר שאם יוכיחו ישנאנו ויותר להכעיסו יעשה וגם ינקום עד שיבא לידי רע יותר אין להוכיחו (ב) אבל מה שאמרו עד הכאה וקללה ונזיפה אינו מדבר אלא באזהרים שיוודע בברור שלא ישנאנו להפסידו ממנו ולא ינקום ממנו אבל לפי שעה יכהו ויודע המוכה והמקולל והנוף שזה המקלל לא ישנאנו על ההכאה ועל הקללה ועל הנזיפה וזהו שנא' (דברים כה טז) ויהי בדברו אליו ויאמר לו הליועץ וגו' חדל לך למה יכון ויחדל הנביא ויאמר ידעתי כי יעץ אלהים להשחיתך כי עשית זאת ולא שמעת לעצתי הרי כתיב ויחדל הנביא ויאמר לו ידעתי כי יעץ ה' להשחיתך אלא כך אמר:

(ב) ממשיך. (ג) מייך. (ד) ע"כ.

תתקלה. (ה) ב"ב ק"ט ב.
תתקלה. (ו) ערכין ט"ז ב.

ספר חסידים

הנביא לא הייתי מוכיחך אלא שיעץ להשחיתך והקדמתי להזהירך מאהבתי
אותך שאתה אחי אבל לאחרים אינו מחוייב להוכיח אלא אם כן ישמעו לו הרי טוב
ואם לאו לא יוכיחו יותר:

תתקלט. כתיב (משלי ל ח) ראש ועשר אל תתן לי הטריפני לחם חקי ראש באלוף
כתיב אל תאמר כיפתח שאמי (שופטים יא ט) אנכי אהיה לכם
לראש והרג כמה אלפים אלא כגדעון שאמי (שם ו טו) הנה אלפי הדל במגשה ואנכי
הצעיר בבית אבי וכת' (שם ח כג) ויאמר אליהם גדעון וגו' ולא ימשול בני בכס ה'
ימשול בכס:

תתתקמ. אם רואה אדם שאין לו כלום ואין דבריו נשמעים ויש עשיר וטוב ודבריו
נשמעים וחפצים למנותו ראש אל ישמע להם ויאמר תשימו אותו
העשיר לראש:

תתתקמא. כתיב (משלי יח כג) תחנונים ידבר רש ועשיר יענה ענות וכי ברשעים
יורה איך יעשו אלא עשיר שיוכל למחות ודבריו נשמעים כנגד
הרעים יענה ענות כמו דוד בעניין השלל (ש"א ל כד) ומי ישמע לכם וגו' כי חלק היודר
למלחמה וכחלק היושב על הכלים כשעשיר צדיק הולך להוכיח תחנונים ידבר רש צדיק
להקב"ה יתחנן שישמעו דבריו של עשיר ואם תאמר יתחנן שדבריו של עצמו יהיו
נשמעים הרי כתיב (קהלת ט טו) וחכמת המסכן בויה ודבריו אינם נשמעים ואם תאמר
והלא כתיב (שם שם טו) ומצא בה [ע"ב] איש מסכן וחכם ומילט הוא את העיר בחכמתו
ואיך ימלט את העיר ואיך ישמעו לו יש לומר הוא ידבר חכמתו לעשיר צדיק והעשיר
ידבר לאנשי העיר ונשמעים דבריו ר"א ומילט את העיר בחכמתו שעסק יומם ולילה
בתורה ובתפילות מילט את העיר וכתוב (בראשית יט כ) הלא מצער היא ותחי נפשי:
תתתקמב. כתיב ויהי בהפנותו שכמו מעם שמואל ויהפוך לו אלהים לב אחר
ולא לפני שמואל לא גרם לו שהרי לאחר הימים נתנבא לכך
בהפנותו שלא גרם לו שמואל אלא שמן שנמשח גרם לב אחר להלחם ויהפוך לו
אלהים לב אחר וש"ה (משלי כא א) פלגי צמים לב מלך ביד ה' על כל אשר יחפוץ
יטנו אם זכו העם והמלך יטנו לבו לטובה ותחשוב למלך צדקה ואם לא זכו העם והמלך
יטנו לבו לרעה ונפרעין מן המלך שלא זכה שיטה לבו לטובה:

תתתקמג. אם תראה פרנס שמתנאה על הציבור או אדם עשיר מפני עושרו אם
יש לאל ידו ורוב ראשי הקהל טובים וברצונם לתקן רצון הקב"ה
ואין יכולים מפני הגאון או לא יאריך ימים שנא' (דברים ז י) לא יאחר לשונאנו בתחיל' כת'
(שם שם) לשונאנו ואחר כך כת' לשונאנו אלא מפיל הגאון ואין הרמת ראש למסייע
לו ולבוטחי בו:

תתתקמד. אחד היה מתנאה על הציבור והיה אומר אני מדבר למלך ולשרים וראוי
לכם לקבל דברים שלי ובשהיה דין קרובו או דין אוהבו לא היו
הקהל יכולין לפגוע כי עוזרו רבים וכשהיו הציבור רוצים לדחוק התובעים בחרם ובנידוי
לא היו יכולים מפניו והיו עיכובי תפילות כשהיו הציבור צריכים לדבר לפני השרים אמ'
אינכם חפצים להטות את הדין תלכו אתם ותברו אתם אל השרים עד שנתן חיתתו
על יראי שמים לא אחר ומת אע"פ שבירו מעשי טובים היה מרחיץ ומלביש המתים
ומל הילדים ומכנים אורחים ונותן צדקה לא נשא לו הקב"ה פנים ונס לקח טלית של
צדיק אחד ונתן לליצן להתעטף והלבין פני הצדיק וקללו אותו צדיק שלא יהיה שנה
אחת וכך היה שלא הוציא שנתו לכך כל מי שנתן לו הקב"ה הצלחה יעסוק בחקנת

ציבור ואל יתנאה כדוד שנכתב (תהלים קלא א) ולא הלכתי בגדולות וכת' (שם עה עב) וירעם כתם לבבו וכתוב (איוב ח כ) ולא יחזיק ביד מרעים אמי' כיון שעכבתי תפילה ותורה על ירך יהא העון עליך ולא היו ימים מועטים עד שבא יומו למיתה מצעקת עניים שמבקשי' עונש ועלבונם עליו והקב"ה לא חפץ להאריך לו כי היה מטיל יראתו ואימתו על יראי השם ולהכניעם היה ממנהר השבחות בבית הכנסת ומנוע צדיקים מן המצות ומגרש מבית הכנסת מי שירצה ומסייע לעוברי עבירה ויראי ה' מנאץ:

תתקמא. מי שהקב"ה מספיק ונותן לעשיר עושר והוא אינו נותן לעניים הרי נותן לאחד שהיו יכולים מאה לפרנס באים העניים וצועקים לפני הקב"ה לזה נתתה מה שהיה יכול לפרנס אלה ולא עשה עמי טובה ונפרע מן העשיר כאילו גול עניים רבים שאומרים לו הספקתי לך עושר כדי שתתן כפי השגת ירך עושרך לעניים ולא נתת אפרע מכך כאילו גולתם וכאילו כפרת בפקדון שלי כי על כן נתתי בידך העושר לחלק לעניים ולקחת העושר לעצמך וכן אומר לפרנס רע נתתי לך שררה כדי למחות ביד רשעים ולעשות טובה לצדיקים ואינך עושה הרי נפרעין ממנו הפרנסות כמו שאמ' לשאול מנתיך למלך להכרית זרע עמלק ונפרע ממנו כנגד הכבוד שנהרג וגם בניו נהרגו (ש"א לא) ומבניו הוקעו (ש"ב כא) ומירבעם (מלכים א יא) ומבעשא (שם טז) שמינם למחות ביד הרעים ולא עשו והם עשו הרע ונתן אחאב ביד מלך ארם ולא הרגו הרי נפרע ממנו כנגד הכבוד וכנגד הטרחים שהביאו לידו (א) ולבסוף לא עשה לו כלום ומה שהקב"ה נותן לאחד מה שהיה דיי' לאלף להתפרנס להודיע איך יעשה לצדיקים לעתיד שהרי לרשע יתן יותר מאשר צריך כל שכן לצדיקים:

תתקמו. כתיב (א) (יהוה קבר) אשר נתנו חיותם בארץ חיים פרנס המתנאה על [דף קבר] הציבור בחנם כתיב (במדבר טז טז) ולא הרעותי את אחד מהם אחד היה משכיר יהודים וכשכבר עברה השנה היו משכירים את עצמם לאחרים וצוה לאחרים שלא להשכירם ואיים עליהם והיו יריאים פן יסידו את ממונם ולא השכירום ואותם יהודים הוצרכו להשכיר את עצמם בשכר מועט לאותו פרנס על כיוצא בו נאמר אשר נתנו חיותם בארץ חיים וקרביו ואוהביו וכל אשר לו היו עושים לבני עירם בעבור זה שהוא עוזר להם עליהם אמרו (ב) שירדו לגיהנום ואינן עולים מנהינם וכל המטיל אימה על הטובים אין טובים בורעו (ישעיה נ יא) אוי לרשע רע זרעו כיוצא בו: **תתקמו. אחד היה מוחזק בעיר והיו עניים קובלים על אותם שחומסים אותם וזה לא היה רוצה למחות ובידו היכולת למחות ונתגלגל הדבר שהוא נחמס וקבל ולא היו הקהל רוצים לשמוע לו אמ' להם וכי אין לכם לשון אמרו לו וכך עושין לך שהעניים קובלים ולא רצית לדבר ולמה נוקק לך והיית יכול לעשות וכל זה כשיש לאל ידם של טובים אבל במקום שכל דאלים נבר יעכב תפלה עד שיעשה רצונו: **תתקמא. (ב) כתיב (שמות כג יג) ושם אלהים אחרים לא תזכירו לא ישמע על פיה וסמך ליה (שם שם יד) שלש רגלים תחוג לי למה הקישן לומר לך שלא יאמר ישראל לנו עד יום איר של ע"ז ועד יום של אותו קדש אלא יאמר כך וכך שבועות וכתוב ושם אלהים אחרים לא תזכירו ולא תשביעו בשמם וכתוב (הושע ב יח יט) ולא תקראי לי עוד בעלי והסירתי את שמות הבעלים מפיה ולא יזכרו עוד בשמם (א) ואפילו שם אידם לא יזכור ישראל ולא יאמר לנו באמונה****

(b) מ"ז.

תתקמא. (b) ר"ל שלא תיקן מאומה לטובה.**תתקמו.** (b) ראש השנה י"ז א'. (3) שם שם.**תתקמא.** (b) בשו"ע יו"ד סי' קמ"ז ס"ב הכיא בשם המרדכי ששם תגים שלהם שהם כשמות

ספר חסידים

שיש לאלהיך וגם לא יאמר לנר שם עבודה זרה אפילו להיות לוצין בה ולא יזכיר בשמם ואל ישבע ביהודית שלו (ב) ולא יאמר אדם כשהוא רוצה להשבע ישבע לנוי באלהותו לשקר גם זה לא יעשה (ג) ואל יחשוב אדם אעשה בזיוי לעיני ואשתני עלי או אעשה צוואה כיון שהיו עושין לפעור כך: אם יאמר הנוי אלהינו או אדונינו יעורך או יצילך או יהיה עמך אל יענה אמן כי כוונתו על אלוה שלו (ד) אבל אם יאמר אלהיך או אדוניך יצילך או יהיה עמך או יענה אמן אחריו (ה) אם יש פיוט שעשה גלח או כומר לשבח לעיני ונראה לישראל שהוא שבח שם לא יאמר אותו בלשון הקדש להקב"ה ואם יש איש שחושד את אשתו מאיש פלוני אל יזכיר את החשוד בפני החושדו אם בספרי גלחים שיש בהן תיפלה לעיני ונמחקו לא יכתוב עליהם אפילו כתב איגרת ואם יש טבלאות של ספרים פסולים אל יקשרם לספרי ישראל אם יש כ"ד ספרים שכתבו גלח או כומר ולא הזכיר בו לא שום עיני ולא שום קדש לא יצניענו עם ספרים אם יש גלח שרוצה לעשות פיוט לעיני או גוי לעשות זמר לעבירה והוא אומר ליהודי אמור לי ניגון נעים שאתם משבחים לאלהיכם אל יאמר לו שלא היא על ידו:

תתקמ"ג. רוב בני אדם שיש להם עסק עם כומרים אינם עשירים עד סוף ימיהם כי לא יאריך עושרם עד סוף ימיהם לפי שמספיקים להם תשמישי עיני ועור עובר על (דברים ז' כו) לא תביא תועבה אל ביתך לכך לבסוף מה שהורוהו על הכומרים יפסידו) וכן העושה משא ומתן בעוולה מרויח הרבה ולבסוף מפסיד וכן אדם חשוב שיושב בגול על הקרקע שאינה שלו וזה האדם אין רוצה להחזיר מפני שאומר ישבו עליו אבותי שני חוקה וידע שאינו מן הדין של אבותיו כתיב (ויקרא ה' א) אם לא יניד ונשא עונו פעמים מוטב שלא יניד וכשלא נתנו חרם כגון אחד שהלוה על צלמים ותכשיטי עיני ומת והיה אחד יודע המטמנים ולא רצה להניד ליורשים ואמר לחכם אני יודע אלא אם אניד ליורשים הם יקחו וימכרו לכומרים ולגלחים נמצא חטא זה על ידי עדותו:

תתקנ"ג. האב שיש לו בנים והנה האב חטא שהלוה על ספר פסול או קונה ומת והנה אמרו הגלחים ששוה כך וכך והיה לו ספר קרוש שלנו לא יאמר [ע"ב] כיון שהספר הקרוש היהודים יתנו בו כך כמו שיתנו הגלחים בספר פסול יהיה שלך ספר הקרוש וכנגדו שלי ספר הפסול:

תתקנ"א. אחד ירש ספר פסול ולא רצה למכרו ושרפו: **תתקנ"ב.** אשה אחת יהודית חלה בנה באתה נזיה ואמרה לה תני לבנך על זאת האבן לשותות ויתרפא אמרה היהודית מה טיבה של זאת האבן אמרה הגויה שהביאו האבן מן השוטה והיא מן האבן שנשטא בה ולכמה נזים נתנו לשותות ונתרפאו (א) אמרה היהודית כיון שאמרה שהיא של אין אנכי (ב) פ"ח. (ג) פ"ט. (ד) פ"ז. (ה) פ"ז. (ו) פ"ז.

בני אדם מותר להזכיר. (ג) בחשובות הגאונים ליק תרכ"ד סי' מ': גוי שיש לו שבועה על ישראל ואינו רוצה להשבעו בשבועת ישראל אלא בשבועת הגוים כמו שנשבעים באלה אלקייה הוא שבועת חמורה בשבועת ישראל וימנע עצמה ממנה או יש קילוחא. כך ראינו ששבועת חמורה היא ואין בה קילוחא כל עיקר, ומובאה תשובה זו בתשביץ ח"ג ענין סי' ויעוין מה שכתב הרמב"ם פ"ב מהלכות שבועות הלכה א' וביד סי' קמ"ז. (ד) במאור עינים אמרי בינה פ"ח: ידידיה פירש אלהים לא תקלל על אלהי העמים וכן הביא בשם היוסיפוס לרומיט, ובמסכת סופרים פ"ד אלהים לא תקלל משמש קדש וחול ויעוין סנהדרין סי' א' ויעוין מאור עינים ימי עולם פנ"ה. (ד) ירושלמי ברכות פ"ח מדרש רבה בראשית פס"ו: אם ברכת עכ"ם ענה אחריו אמן. (ה) יעוין מה שהעירוני בס"י קצ"א.

תתקנ"ב. (ה) כמו שאמרו בתוספתא פ"ב דחולין: מעשה בר' אליעזר בן דמה שנשכו נחש

הפיצה שייתה בני על האבן ולא רצתה לעשות שום רפואה באותה אבן וזה (דברים ו ה) ובכל נפשך (שם יט ט) לאהבה את ה' אלהיך:

תתקננו. (ב) כשבא אדם לעשות חלונות לביתו לא יעשה כנגד התועבות שכשיפתח נראה כמשתחזה ועוד שתדיר פונה כנגד ע"ז ובתיב (ויקרא יט ד) אל תפנו אל האלילים ולבית הכנסת לא יהיה לו חלון פתוח כנגד ע"ז לא ישים על חלון ספרים כנגד ע"ז:

תתקננו. (ג) בכל דרכיך דעהו (משלי ג ו) אם השער עומד כנגד ע"ז והשער אינו גבוה וצריך לכפוף ראשו אל יכפוף אלא יהפוך פניו אחורנית או יפנה לאחוריו או לצדין כדי שלא יהא נראה כמשתחזה לע"ז (א) אלא יכוין שלא ישתחזה לו כנגד ע"ז:

תתקנה. (דברים ד טו) לא ראיתם כל תמונה היו יכולים לומר הרי כתיב (בראשית ט ו) בצלם אלהים עשה את האדם אלא היה משה משיב זה אדם הראשון ואם תאמר (א) יכולין לראותו במערת המכפלה ונדע יש להשיב משה כי לא יוכלו לראותו שהרי (ב) עקבו מכה גלגל חסה (שמות כג) (ג) לא תעשון אחי דמות אדם:

תתקנו. (ז) מעשה בחכם אחד והיה שמו ר' יצחק חסיד והיה נמנע מליכנס לבית ע"ז בשעת פטירתו היו מוציאים אותו להוליכו לבית הקברות והיה ע"ז עד שער העיר וברחו הסוסים שלא ברצון העגלון והוליכו העגלה דרך פירצת כותל העיר שנפלה בקרוב לפני מותו והיו חפירות סביב העיר ויצא מן החפירות והלכו דרך ישר ומשני שנוהר בחייו שלא רצה ליכנס בבית ע"ז עשה לו הקביה גם שנפל הכותל קודם מותו ואחר מותו הביאוהו הסוסים דרך פירצת החומה:

תתקנו. יהודי אחד הלך בחצר ע"ז כשיצא שמע בת קול שאמרה (מיא יד ט) ואותי השלכת אהרי נוך והתענה כל ימיו:

תתקנה. איש אחד הלך בבית ע"ז ונתחרט ושאל לזקן להורות לו מה לעשות אמר לו באותו יום בכל שנה תתענה וכן עשה:

תתקננו. (ג) מעשה באדם אחד (א) שהיה מוכר לכומרים כל תכשיטיהם לבית התפלות וכשמת היה יום שמביאים צלמים שלהם והביאו הערלים כנגד מיטתו ואמרו מידה במידה נעשה לו:

תתקם. (ד) מעשה באדם אחד שהיה נוהג בעצמו כשהיה אדם אבל היה הוא חוזר בכיתו בלא מנעלים והיה מצטער עם האבל והיה אותו יום שמת בו שנתקבצו כל הקהלות לאותה העיר ויום תשעה באב היה והלכו הכל יחיפים שהראה הקביה שהטוב והישר בעיניו עשה אע"פ שלא הוצרך לעשות:

תתקם. אמרו לאדם אחד למה לא הלך לקראת המלך אמר הם מביאים צלם שלהם שם וקטורות ע"ז תועבה לכך לא אלך שם:

(ב) סל"ח. (ג) סל"ב. (ד) סל"ד.

ובא יעקב איש כפר סמא לרפואתו ולא הניחו ר' ישמעאל בו ובירושלמי עכורה זרה פ"ב ה"ב: בר בריה הוה ליה בלע אתאחד ולחש ליה ואינשה, מי נפק מ"ל מאי אמרית עליו א"ל למילת "פלן" אמר מאי הוה ליה אילו מית ולא שבע הדא מילתא והוות ליה כן כשגגה שיוצאת מלפני השליט.

תתקננו. (ב) ע"ז י"ב א': לא ישתה ויטלם ואם אינו נראה כמשתחזה לע"ז מותר.

תתקנה. (ב) עירובין ג"ג א'. (ג) ויקרא רבה פ"כ. (ד) ע"ז מ"ג ב'.

תתקננו. (ב) בספר התרומה ס' קל"ח כתב שאסור למכור ספרים פסולים.

ספר חסידים

תתקסב. (ב) גלח אחר היה חייב ליהודי כסף וידע הגלח שלא ילך אחריו לתועבה וכשהיהודי הלך לתבוע חובו הלך הגלח בבית התועבה ולא רצה היהודי לילך אחריו שם:

תתקסג. (ג) גוי שהולך בבית התועבה ואמר ליהודי תחליף לי זה הפשוט [רף קכ"ה] לתקרובת ע"ז לא יתן לגוי:

תתקסד. (ג) אם אדם בבית הכנסת ורואה דרך שם בית ע"ז ישים בחלון שום דבר כדי שלא יראנו:

תתקסה. אחד רצה ללכת לעשות צרכיו אמר לו חבירו שמא ימיתוך אמר הרי על קידוש השם אמר לו אין לך שכר אלא עון אם תגרום מיתה לעצמך ועוד אל תסתכן בבניך ובבני העיר מה שכתוב (ויקרא כב לב) ונקדשתי בתוך בני ישראל זהו כשהגויים דוחקים אותו אם לא יעשה כך וכך ימיתוהו וכן כתיב (תהלים מר כג) כי עליך הורגנו כל היום אבל אם הביא את עצמו לידי הרגה עליו כתיב (בראשית ט ה) ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש וכתוב (דברים ד ט) ושמו נפשך מאד:

תתקסו. (א) קראים עשו בית הכנסת והיו אומרים שם מזמורים וקורין בתורה עבר הרב ותלמידיו שם בא אחד מן התלמידים לעשות צרכיו

שם אמר הרב אל תעשה אפילו בית אר עלייה שעשו גירי תושב להתפלל שם כיון שאין מתפללין אלא להקביה אין להתנהג בה דרך בזיון אבל ישראל לא יתפלל עמם שם: **תתקסז.** גוי אחד היה מסתפק באלוהו ועשה בית אמר ליהודים כשאתם תתפללו אני אתפלל עמכם לאלהיכם וכן אמר לגויים ורק דופן אחד ביניהם

אמר הרב הרי כתיב (במדבר כג ט) הן עם לבדר ישכון ובגוים לא יתחשב ועוד השומעים והרואים יאמרו למי שאלה מתפללים אילו מתפללים:

תתקסח. כתיב (תהלים קמט ו) רוממות אל בגוונם וכתוב (שם סו יז) ודומם תחת לשוני יש שבחות תלויין בגרון קול הדיבור בלבד יהודי

טוב היה אומר שבחות בביה"כ שלמש בלע"ז וברכות בקול רם במשך ונעשה לו שעול טוש בלע"ז ולא היה יכול לומר ונס היה רוקק ושאל לרופא מה לעשות רפואה כדי שיאמר בבית הכנסת השבחות והיה גלח יושב שם והיה מבין לשון לע"ז והיהודי דיבר לע"ז אמר החכם לרופא בלשון הקדש אל תניד לי הרפואה עד שילך הגלח וכשהלך הגלח אמר החכם אם ישאלך הגלח את הרפואה אל תניד לו מפני כי יעשה הרפואה לגלחים שצווחו בבית תיפלותם ושאל הגלח ליהודי מה אמר לו הרופא ולא רצה לגלות אל הגלח:

תתקסט. (ז) בעיר אחת לא היו מים רבים כדי לשבול בהם והיה היישוב מקום ריוח ורצו היהודים לגור בהם אמר להם החכם כיון שאין שם

מים אלא מים (א) שמנסין בהם את הגנבים והנלחים קורין עליהם שם ע"ז שלהם לא יתכן לנשים לשבול בהם ואף להטביל סבינים וכלי מתכות וחובות באותן מים אין טוב לעשות ברכה לשם שהזכירו עליהם שם ע"ז:

תתקע. (ט) אחד היה בכפר והיה צריך לערבה ולא מצא ערבה יפה אלא כחצר התועבה על מים אמר לו זקן אחד קח ערבה שאינה יפה ואל תקח ערבה יפה שבחצר התועבה כי לא לרצון יהיה:

(ב) מל"ט. (ג) מל"ז. (ד) מל"ז. (ה) מל"ט.

תתקסו. בלקושי קדמוניות צד ח': ואינם נכנסים אלו לאלו לביה"כ שלהם, רב נטרונאי גאון בתשובות שערי צדק: ועכשו צריכים לנדותם שלא להתפלל עם ישראל בביה"כ בו.

תתקסט. (ב) המה מי המסה אשר במ עשו נסיונות בימים ההם נקרא וואסערפראכע.

תתקעא. כתיב (קהלת ח ה) ועת ומשפט ידע לב חכם מה ענין עת אצל משפט אלא לפי שאמרו (א) שאול נענש שעבר על מה שאמרו מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול דכתיב (ש"א י כז) ויהי כמחריש ולמה נשבע דוד לשמעי בן גרא (מ"א ב ח) אם אמיתך אלא ההכנס עיניו בראשו של דבר אם לא היה נשבע לו היה ברע יותר אם יש אדם וחוק בעיר ואין יכולין למחות בעיר בידו כי יש לו עוזרים או ביהודים או בגוים לא יאמר אדם כיון שאין אנו יכולין לשפוט עליו אם כן גם על אחרים לא נעשה משפט הרי דוד אמר (ש"ב ג לט) בני צרוייה קשים ממני ולא עשה משפט מיואב ועשה מאחרים אבל אם רבים הם שאין יכולים לשפוט עליהם יחדלו כמו שאמרו משרבו הרוצחים וכו'. כדאיתא במסכת סוטה (ב):

תתקעב. אם יהיה איש עם חבירו עושה מחלוקת ביום טוב וחיללו יום טוב והלשין אחד על חבירו לגוים ואחר יום טוב זה צועק בעבור שהפסיד לו אין להקק לו תחילה אלא על שחיללו יום טוב תחילה ואחר כך על מה שהפסיד לחבירו ואם אין לאותו שהפסיד מה לשלם וקרוביו יועצים ומסיתין אותו ועוזרין לו ויד הצדיקים [ע"ב] שבעיר תקיפא ידחקו את אותם יועציו ועוזריו ומסיתיו לשלם כדי שלא יוסיפו לעשות עוד כדבר הרע הזה ואמר (א) בן דנינא לך וכל אלמא דכוותך ובמעשה פילגש בנבעה המיתו טף ונשים לפי שהיו עוזרים לבעלי עבירה:

תתקעג. אחד בעל מחלוקת היה מרבר דברי ריבות אמרו התלמידים (משלי כו ה) ענה כסיל כאולתו אמר הרי כתיב (שם שם ד) אל תען כסיל ועוד כתיב (קהלת ג ז) עת לחשות אמרו לבעל מחלוקת אתה יודע שהשקר עם קרובך ולמה תעזור לקרובך אמר לא אסרה תורה לעזור לקרוביו בין בשקר בין באמת אמרו לו הרי כתיב (ויקרא כ ה) ושמתני אני את פני באיש ההוא ובמשפחתו מתרגמינן ובאסעדרוהי אמר ההוא בע"ז כתיב אמרו לו והלא כתיב (שמות כג ז) מדבר שקר תרחק י"ג עניינין דרשו עליו במסכת שבועות (א) אמרו לחכם למה לא תדבר אמר (משלי טו כג) ודבר בעתו מה טוב רק תוכרו מה שדיבר בפעם אחרת אותו בעל מחלוקת היה מעיד על עסק קרובו שלא היה פסול לו ואמר החכם אל תאמינו לעדותו כבר הורה היתירא לעצמו הוחזק כפרן והוא היה אומר משטה אני בכס והחכם אמר מה שאמר תחילה תאמינו ומה שאחר כך יאמר אינו נאמן אל יתווכח הצדיק עם מי שאינו מודה על האמת והוא אל תען כסיל כאולתו אבל אם מודה על האמת ענה כסיל כאולתו ופעמים אע"פ שאינו מודה על האמת כגון שיש אחרים וסבורים שהכסיל אומר אמת ואם לא יענה יאמר אמת עם הכסיל לכך יענה ולכך (קהלת ג ז) עת לדבר וכתיב ודבר בעתו מה טוב ואם הצדיק יודע אם ידבר יעשו להכעיס עת לחשות:

תתקעד. כתיב (משלי כא יג) אוטם אוזנו מועקת דל גם הוא יקרא ולא יענה במקום אחד היו שני בעלי בתים ואמרו שניהם נקרא פלוני כי בקי בדינים אמרו לו תשב בדינינו וכל מה שתאמר אנו מקבלים עלינו וחייב אחד וזיכה האחר אמרו לו אחרים נראה לנו שלא כדן עשית ואמר כדן עשיתי לכסוף זה הדין בא באותו עניין ואותם שמתחילה אמרו לו שלא כדן עשית נעשו דיינים על אותו דבר אמרו לו כיון שאתה דנת אחרים כאשר פיללת לאחרים נעשה לך אמר להם אתם אמרתם שלא כדן עשיתי ובא מעשה לידכם היאך תשנו לי הדין הם אמרו

תתקעא. (ה) יומא כ"ב ב'. (ז) מ"ח א'
תתקעב. (ה) ב"מ ל"ט ב': הכי דיינינא לך ולכל אלימי דחברך.
תתקעג. (ה) ל"א א'.

אמת והוא אמר אמת מכל מקום יאחו צדיק דרכו הם יעשו הדין כמו שנראה להם ואם יוכלו לעסוק שיפיע למי שהפסיד זה יעשו:

תתתקעה. כתיב (דברים מז ב) צדק צדק תרדוף למה שתי פעמים צדק לומר אם יש צדיקים בעיר ויש רשעים בעיר אלה חכמים בתורה ואלה חכמים בתורה אע"פ שהרשעים יותר חריפים ישנו צדיקים בדין ולא רשעים ולא ישב הרשע אע"פ שהשנים צדיקים כי (משלי יב כא) לא יאנה לצדיק כל און כשאין רשע עמו ואם תאמר הרשע מפולפל יותר עד שאתה סבור שאתוך פילפולו יישר את הדין אדרבה שיותר יעקל שיעמיק לסתור דברי אמת וישעה את הישרים וזהו (דברים מז יט) ויסלף דברי צדיקים ולא דברי רשעים ד"א צדק צדק, צדק בקרובים צדק ברחוקים אם יעשה דין באחיו ובקרוביו ולא יעזור לאוהבו לשקר או ישמעו לו כשרוצה לעשות דין לרחוקים:

תתתקעו. שנים שיושבין בדין והאחר חולק על חבירו כי משה הדין ואביו יודע שמשה הדין זה היה מעשה שהיה האב המטה את הדין אדם מופלא ושלח בנו המטה את הדין אם לא תאמר כדברי ישתמר ושלח לו אביו ארור אתה שאתה מטה הדין וחשבחה להשתמר חשוב כמשומר מוטב שישתמר ולא ימצא עולה בשפתי שלא אומר לטוב רע ולרע טוב (הושע יד י) כי ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו בם ופושעים יכשלו בם (יהושע ב יט) ואנחנו נקיים:

תתתקעו. (א) חרב בא לעולם על עינוי הדין ועל עיוות הדין ועל המורין בתורה שלא כהלכה וכל אותם וכל שנהרגים בעבורם הקולר תלוי בצואר הגורמים מות:

תתתקעה. צדיק אחר היה בעיר ובקי בדין והיה דין לשמעון וראובן ואמר ראובן לבית דין דונו דיני ועל מנת כן שלא ישאלו את הדין מאותו פלוגי שהוא צדיק בעיניכם כי הוא שונא אותן דיינין לא יהיו חוששין לרברי ראובן וישאלו מאותו צדיק [דף קכ"ז] ויאמרו לראובן אנחנו לא נדע שמא נעשה משפט מעוקל רכן נשאל לו ויורינו דרך ישרה פעם אחת בית דין לא שאלו צדיק את הדין ובית דין פסקו את הדין וחייבו את ראובן וזיכו את שמעון ולא רצו לומר דבר וטעו בדין אמר כל אחד מן התלמידים לומר להם טענתם שכך אמרו חכמים (איוב כט מז) וריב לא ידעתי אחקרוהו ורב כתיב שהריב לא ידעתי אחקרוהו מן הרב אפילו ברור לתלמידים (א) יחקרוהו מן הרב אבל אם נראה להם שהם יותר בטוב אומרים ישאלו לחכמים: **תתתקעט.** אם ישבתה בדין ואחר ואין אחר עמך ששכיב על דבריך הרי אתה כאילו דין ביחיד ותחקור אחר רב ממך שמא ישיב על דבריך וכן הוא אומר וריב לא ידעתי אחקרוהו ורב כתיב כשלא היה עמי רב ממני אמרתי שמא לא ידעתי ואפילו רב ממני לא ידעתי כלומר שלא ידעתי רב וחכם יותר ממני אעפ"י הייתי חוקר ממנו מה נראה בעיניך דין זה אע"פ שלא היה גדול ממני וכל שכן כשהייתי יודע למצוא רב ממני שהייתי חוקר ממנו אע"פ שאמרו (א) החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה ונול ושבועת שוא אם ראית שאם לא תשב בדין ישבו אותם שיטו את הדין בשונג או במיד או עון שלא תשב סן יעקלו את המשפט שנאמר וריב לא ידעתי אחקרוהו בעצמו וכן לענין הוראה אפילו אם יש שם וקן ממך

(ב) שבת ל"ג א.

תתתקעה. (ב) יבמות ק"ט ב: תוקע עצמו לדבר הלכה בדיינא דאית דינא לקמיה בגמר הלכה ומרמי מילתא למילתא ואית ליה רבה ולא אזיל משאיל.

תתתקעט. (ב) אבות פ"ד מ"ה.

ואתה יודע שאם אתה לא תורה או ישועה או בשונג או במזיד אתה תורה) **אע"פ שאמר** אין (ב) אחד... יכול דיין שבחר זה חבירו (ג) הדיין צריך להרחיק את עצמו מן החשד ולא ישב ברין שאחר מבעלי דינין חושדו וגם לא יתכן לבעל דין שיכבוד דיין שחבירו חושדו אבל אם אחד מבעלי דינין חושדו ומרחיקו מן הדין מפני שהוא מעמיק ברין ובערמות של בעלי דינין בקי והוא ירא אם ישב ברין שיחייבוהו מפני שבקי ברין ומעמיק בו אל ימנע הדיין מלשבת ברין:

תתקפא. ראובן ושמעון היו בעיר אחת ושמו הקהל חרם כשבעלי הדין יבררו בית דין שלא יוכלו בית דין למנוע מלישב ברין והיו ראובן עשיר ושמעון עני והיה ראובן שולח בכל שבוע לשמעון מעות כרי שיתפרנס נידמן שמעון העני להיות בית דין לראובן אמר שמעון לוקן אחד איני יושב כרצון ברין לפי שאני נהנה ממנו ואיני מגיד לבני אדם למה וירחקו אותי על פי החרם לישב ברין אמר שמעון לוקן לומר לראובן אל תתן לו בזה השבוע אמר ראובן אפי' אם יחייבני בדין לא אמנע מלתת לו כמו שהורגלתי לעשות עמו ולא אוסיף קודם שיפסוק לי הדין על מה שרגיל אני לתת לו כי אז היה נראה כאילו בשביל שוחד ומצוה על המהנה שלא יברר את אותו שנהנה ממנו:

תתקפא. שנים שיבאו לדין לפני החכם ואם אותם שנים בעלי ריב ומדון הם החכם יעשה דין תורה אע"פ שנראה לו בדין שמים להפך אבל אם אותם שנים טובים ויראי שמים ונשמעים לעצת החכם יעשה דיני שמים אע"פ שבדין תורה להפך כנון אדם שהיה בכפר ולא היה שם שום אדם אצלו אלא נשים ומת ועשה צוה על ממונו או שנים שמת אחד ואין שנים על הצוה והחכם יודע שאותו האיש המעיד איש אמת או אותן נשים נאמנות וגם אותם שנים יודעים שנאמנות הם ואותו האיש לא היה משקר מוטב לו לדון בדין שמים ויאמר לו אם הדברים כמו שאותו האיש אמת אומר ואותן הנשים הרי שהממון בעון שלך אם לא תעשה כפי עדותן כמו שאמר לו (א) למען תלך בדרך טובים:

תתקפב. (א) אל תעש עצמך כעורכי הדיינים וקן ידע שראובן מעליל עלילות שקר על שמעון והיה הזקן מלמד לשמעון לטעון לפי שהזקן ידע שהדין עם שמעון. אם יד הצדיקים תקיפה על הקהל ובא אחד עול וקורא את הצדיק לדין ויודע אותו עול שהצדיק לא יהיה נשבע באותה תביעה ודוחקו לשבועה והצדיקים מכירים את העול ואת הצדיק ולא יתנוהו שישבע אלא העול שבא להוציא אומרים למה היה לך משא ומתן עמו שהכל יודעים ענייניו ואם הצדיק נזקק עמו בשותפות ראוי הוא שלא לזקק לו וריש לקיש [ע"ב] לא היה נזקק במשא ובמתן אלא עם זעירי כדאמר במסכת יומא (ב) אם העול יעשה שבועת שקר נפרעין מן העולם ולמה יגרום הצדיק כל כך:

תתקפג. (א) ההוא נברא דגול פרנא דתורא מחבריה אחא לקמיה דרב נחמן אמר להו שימו ליה שבחא פלגא דשבחא קאמינא אמר רבא סוף

(ב) עכאן עד סוף סמינן כפול לקמן סימן תתקפ"ט.

(ג) אולי צ"ל אין אחד יכול לפסול דיינו של זה והדיין כו. (ד) בחשן משפט סי' ד' ס"ו: מי שאומר על הדיין שהוא שונאו או אוהב בעל דינו אינו נאמן אבל בתשובות משכנות יעקב סי' ד' כתוב, כי בזהר בלק ר"ה ב' מוכח שהדיין צריך להשמיט עצמו.

תתקפא. (ב) בבא מציעא פ"ג א'.

תתקפב. (ב) אבות פ"א מ"ח. (ג) מ' ב'.

תתקפג. (ב) ב"ק צ"ב ב'.

סוף קא הדרא גוילה בעיניה ותנן כל הנולדן משלמין כשעת הגוילה אמר ליה לא אמינא לכו דכי יתיבנא בדינא לא תימא לי ולא מידי דאמר הונא חברין אנא ושבור מלכא אחי בדינא האי נברא גולניא הוא ובעי למיקנסיה הרי אם יר בית דין תקיפא לפי האדם צריך לקנוס אותו כדי שלא יעשה אחר כך:

תתקפד. (שמות יח כא) ואתה תהזה מכל העם אנשי חיל יראי אלהים אנשי אמת שונאי בצע כיון שכתוב יראי אלהים למה הוצרך לומר אנשי אמת ושונאי בצע לומר מי שאינו אמיני ואוהב בצע אינו ירא שמים אלא יש אדם ירא שמים ורואה בעיניו חכמה ואינו מכין את חכמתו אליבא דהילכתא וטובים חלוקים עליו וחכמתו נראית אולת בעיניהם ואינו חוזר מדבריו שנראית לו שהוא אומר אמת ואין לו לדיין אלא מה שעיניו רואות מה שנראה לו טוב וזה לא יתכן שישב בדין לכך אמר אנשי אמת ויש אדם שנחנה מחבירו כנון שמקבל ראובן משמעון ושמעון בורר לו ראובן לדיין וראובן ירא אלהים ורואה ראובן ששמעון חייב והוא מוכה את שמעון ואומר ללוי אני אשלם לך מה ששמעון חייב לך ואין לך הסדר בזה הדין וזה לא יתכן לראובן שיוכה את החייב כי אחרים שידעו שיוכה את החייב כשיבא לידם כזה העניין יוכו כמו כן את החייב ולא ישלמו לכך אמר שונאי בצע ואמר יראי אלהים:

תתקפד. (נחמיה ז ב) ואצוה את חנני אחי ואת חנניה שר הבירה על ירושלים כי הוא כאיש אמת וירא את האלהים מרבים איש אמת לא נאמר (א) אלא כאיש אמת יש איש אשר לא יהיה משקר ולא יעזור למי שהוא עושה רע ולא ידבר הדין עם מי שהוא עושה שלא כדין בידעתו אבל אם שונא לאדם אחד שעשה לו רעה ואוהב את מי שעשה לו טובה אם יש ביניהם דברי ריבות בין אוהבו ובין שונאו או נראה בעיניו שהדין עם אוהבו והשקר עם שונאו ולאיש אמת נראה שהדין עם שונאו על זה וכל זמן שמטיב לו האדם נראה בעיניו שהוא צדיק וכשלא ייטיב לו נראה בעיניו שהוא רע אבל איש אמת אם יעשה לו כל טובה ואם יעשה רע לא יהא סבור שהדין עמו ויודע ששקר עמו ואם אותו שעושה לו רעה אומר כדן לא ישתנה דעתו ואם אותו אמיני ירא את השם אע"פ שהוא שונאו ועשה לו רעה לא יאמר אלא האמת ותחנניה שר הבירה כשבא לידו מן שונאו או מן אוהבו אמר שמא דעתי לטובה עם אוהבי ולא יהיה דעתי לטובה עם שונאי ואמר ניתן את זה הדין על פלוני איש אמת ומה שהוא יאמר יהא עשוי אע"פ שלא יהיה נראה לי בלבי כי לבי כאהובי וזהו כאיש אמת וירא את האלהים מרבים שואל על כל דבריו ועושה כדבריהם:

דין חרם ושבועה.

תתקפד. (תהלים צב ח) בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און להשמדם עדי עד פירושם אם תראה אנשים עובדי חרם ואינם נותנים מס כפי שיש להם הרי גזלים את הרבים ומצליחים הם וזרעם דע כי לרעתם אם אין דין בעולם הזה יש דין לרוחו של אדם לאחר מותו לנשמתו ואותם הרעים

תתקפד. (ב) עיין זוהר משפטים קכ"ב א'.